

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет комп'ютерних наук
Кафедра інженерії програмного забезпечення

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри інженерії програмного
забезпечення, канд. техн. наук, доцент,
_____ Є. О. Давиденко
«___» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**РЕКОМЕНДАЦІЙНА СИСТЕМА ОНЛАЙН-КНИГАРНІ
НА ОСНОВІ ЗАСОБІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ**

Спеціальність «Інженерія програмного забезпечення»

121 – КРМ.1 – 608м.21810809

Здобувач _____ А. І. Гінжол
підпис
«___» _____ 2024 р.

Керівник канд. техн. наук, доцент кафедри інженерії програмного забезпечення
_____ Є. О. Давиденко
підпис
«___» _____ 2024 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет комп'ютерних наук
Кафедра інженерії програмного забезпечення

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри інженерії програмного
забезпечення, канд.техн.наук, доцент,

_____ Є. О. Давиденко

«___» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи магістра

Видано студентці групи 608м факультету комп'ютерних наук

_____ Гінжул Аліні Іванівні _____.

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема кваліфікаційної роботи

«Рекомендаційна система онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання» _____.

Затверджена наказом по ЧНУ від «10» листопада 2023 р. № 234

2. Строк представлення кваліфікаційної роботи «26» лютого 2024 р.

3. Очікуваний результат роботи та початкові дані, якщо такі потрібні

Вхідні дані до роботи – функціональні та нефункціональні вимоги до рекомендаційної системи онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання. Результат – функціонує рекомендаційна система _____.

4. Перелік питань, що підлягають розробці:

- аналіз предметної області та аналогічного програмного забезпечення;
- специфікація вимог на основі здійсненого аналізу;
- аналіз алгоритмів машинного навчання;
- проектування та моделювання системи;

- збір та обробка даних;
- реалізація, тестування та відлагодження вебзастосунку.

5. Перелік графічних матеріалів:

Презентація_____.

Керівник роботи канд. техн. наук, доцент Давиденко Євген Олександрович
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Завдання прийнято до виконання

Гінжол Аліна Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові студента)

(підпис)

Дата видачі завдання «___» _____ 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН
виконання кваліфікаційної роботи

Тема: «Рекомендаційна система онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання».

№	Найменування роботи	Початок	Закінчення	Примітки
1.	Розробка та затвердження завдання на виконання КРМ	10.11.2023	15.11.2023	Виконано
2.	Огляд літератури за темою роботи	16.11.2023	20.11.2023	Виконано
3.	Складання календарного плану КРМ	21.11.2023	22.11.2023	Виконано
4.	Аналіз предметної області	23.11.2023	30.11.2023	Виконано
5.	Розробка проектних рішень	01.12.2023	15.12.2023	Виконано
6.	Моделювання та конструювання ПЗ	16.12.2023	23.12.2023	Виконано
7.	Кодування, тестування та апробація розробленого ПЗ, аналіз результатів тестування, розробка керівництва користувача	24.12.2023	24.01.2024	Виконано
8.	Відгук керівника КРМ	01.02.2024	02.02.2024	Виконано
9.	Оформлення КРМ та презентації	05.02.2024	07.02.2024	Виконано
10.	Попередній захист	08.02.2024	08.02.2024	Виконано
11.	Рецензування	09.02.2024	14.02.2024	Виконано
12.	Завершення оформлення КРМ та презентації	15.02.2024	20.02.2024	Виконано
13.	Захист кваліфікаційної роботи	26.02.2024	27.02.2024	Виконано

Розробила студентка Гінжол Аліна Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові студента) _____ (підпис)

«___» _____ 2023 р.

Керівник роботи канд. техн. наук, доцент Давиденко Є. О.
(посада, прізвище, ім'я, по батькові) _____ (підпис)

«___» _____ 2023 р.

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

«Рекомендаційна система онлайн-книгарні на основі засобів
машинного навчання»

Студентка 608м гр.: Гінжол Аліна Іванівна

Керівник: канд. техн. наук, доцент Давиденко Є. О.

Рекомендаційні алгоритми застосовуються у багатьох популярних сервісах для адаптації контенту під потреби та інтереси користувачів. Вказані алгоритми є поширеними допоміжними інструментами в сфері маркетингу, оскільки релевантність запропонованих товарів підвищує конверсію, а отже і прибутковість та ефективність бізнесу.

Об'єкт кваліфікаційної роботи – процес рекомендування книг на основі даних про інтереси користувача. Предмет кваліфікаційної роботи – методи розробки рекомендаційної системи онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання. Мета кваліфікаційної роботи – підвищення коефіцієнта конверсії онлайн-книгарні за рахунок надання списку книг, який відповідає інтересам користувача.

В першому розділі представлено аналіз предметної сфери та існуючих аналогів. Здійснена специфікація вимог. У другому розділі описано процес проектування та моделювання системи. В третьому розділі досліджено існуючі рекомендаційні алгоритми та метрики оцінки точності рекомендацій. В четвертому розділі продемонстровано основні етапи реалізації застосунку.

В результаті виконання кваліфікаційної роботи магістра реалізовано рекомендаційну систему онлайн-книгарні.

КРМ викладена на 57 сторінок, вона містить 4 розділи, 35 рисунків, 2 таблиці, 21 джерело в переліку посилань

Ключові слова: Python, Flask, Scikit-learn, web scraping, TF-IDF, машинне навчання, рекомендаційні системи.

ABSTRACT

of the Master's Thesis

"Online bookstore recommendation system based on machine learning"

Student of group 608m: Hinzul Alina Ivanivna

Supervisor: Dr.Sc., Associate Professor Davydenko Y. A.

Recommendation algorithms are embedded into many popular services to provide relevant content for different users. These algorithms are commonly used in marketing because an appropriate product list can increase the conversion and therefore the profitability of the business.

The object of this work is the book recommendation process.

The subject of this work is the use of different techniques and approaches in recommendation system development.

The purpose of the work is the bookstore conversion rate improvement due to the implementation of the recommendation algorithm.

In the first section the analysis of the subject area is presented and analysis of existing solutions is conducted. Product requirements are also formed in the first section. In the second section the process of system modeling and design is described. In the third section we demonstrate the recommendation algorithms that are used in the project. In the fourth section we show the main steps of implementing the application.

As a result of completing the Master's Thesis a bookstore recommendation system was created.

The work is 57 pages long and includes 4 sections, 35 illustrations, 2 tables, and 21 sources.

Keywords: *Python, Flask, Scikit-learn, web scraping, TF-IDF, machine learning, recommendation systems.*

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
1 АНАЛІЗ ПРЕДМЕТНОЇ СФЕРИ	5
1.1 Сутність рекомендаційних систем	5
1.2 Вплив рекомендаційних алгоритмів на конверсію	8
1.3 Класифікація рекомендаційних систем	10
1.4 Аналіз існуючих аналогів	18
1.4.1 Визначення якості існуючих наборів даних	21
Висновки до розділу 1	23
2 ПРОЄКТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	24
2.1 Модель даних	24
2.2 Моделювання процесів у інформаційній системі	27
2.3 Вимоги до системи	31
2.4 Проєктування архітектури системи	31
Висновки до розділу 2	33
3 РОЗРОБКА АЛГОРИТМУ НАДАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ	34
3.1 Етапи реалізації рекомендаційної системи	34
3.2 Фільтрація на основі контенту	37
3.3 Розробка алгоритму функціонування рекомендаційної системи	41
Висновки до розділу 3	43
4 РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	44
4.1 Обрання технологій для реалізації рекомендаційної системи	44
4.2 Опис загальної структури проєкту	45
4.3 Реалізація алгоритму сканування вебсторінок	47
4.4 Розробка бази даних	49
4.5 Реалізація рекомендаційного алгоритму	51
4.6 Керівництво користувача	52
Висновки до розділу 4	56
ВИСНОВКИ	57
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	58
ДОДАТОК А Базовий клас для сканерів web-сторінок	60
ДОДАТОК Б Приклад коду для сканування web-сторінок	62
ДОДАТОК В Код для запису даних в БД	64

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

БД	– база даних
ЕОМ	– електронно-обчислювальна машина
КРМ	– кваліфікаційна робота магістра
МН	– машинне навчання
ООП	– об'єктно-орієнтоване програмування
ПЗ	– програмне забезпечення
ППР	– передатестаційна практика
JSON	– JavaScript Object Notation
ORM	– Object-Relational Mapping
URL	– Uniform Resource Locator

ВСТУП

Рекомендаційні алгоритми використовуються у багатьох популярних сервісах для адаптації контенту під потреби та інтереси кожного окремого користувача. Успішність онлайн-книгарні залежить від того чи вдасться запропонувати релевантні книги та підвищити конверсію.

Об'єкт – процес рекомендування книг на основі даних про інтереси користувача.

Предметом є методи розробки рекомендаційної системи онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання.

Мета КРМ – підвищення коефіцієнта конверсії онлайн-книгарні за рахунок надання списку книг, який відповідає інтересам користувача.

В ході розробки кваліфікаційної роботи магістра необхідно виконати наступні *завдання*:

- 1) Проаналізувати предметну сферу, існуючі аналоги та джерела даних.
- 2) Визначити логічну та фізичну модель даних.
- 3) Охарактеризувати бізнес-процеси у системі.
- 4) Здійснити специфікацію вимог.
- 5) Спроектувати архітектуру програмного забезпечення.
- 6) Розробити алгоритм надання рекомендацій.
- 7) Реалізувати та протестувати рекомендаційну систему онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання.

Рекомендаційні системи є поширеними допоміжними інструментами для здійснення онлайн-маркетингу. Чим більше даних накопичується у інформаційній системі, тим більш складні алгоритми персоналізації контенту необхідно реалізувати. У нагромадженні всіх доступних товарів та послуг досить важко знайти «вручну» щось потрібне, актуальне та якісне. Релевантні інтересам пропозиції здатні зацікавити користувача набагато більше ніж випадкова підбірка контенту або товарів. Зацікавлення товаром сприяє підвищенню конверсії, а отже робить бізнес більш ефективним та прибутковим. Саме тому тема КРМ є *актуальною* та має практичне значення.

1 АНАЛІЗ ПРЕДМЕТНОЇ СФЕРИ

1.1 Сутність рекомендаційних систем

Рекомендаційна система – це система фільтрації інформації, призначена для формування рейтингового переліку об'єктів. Метою рекомендаційної системи є персоналізація контенту та пошук індивідуального підходу до користувачів. Наприклад, при придбанні смартфона пропонуються сумісні з обраною моделлю аксесуари, у магазині одягу – прийнятний за розміром та фасоном варіант тощо. Отже, у ситуаціях вибору однієї з багатьох альтернатив люди схильні покладатися на поради аби не витратити час на самостійне покрокове повторення процесу аналізу та перегляд всіх доступних альтернатив для прийняття зваженого рішення.

Поради від фахівців є історично першими рекомендаціями. Що стосується програмного забезпечення, то до 90-х років ХХ століття ЕОМ використовувалися для аналізу даних про перехресні продажі та для розрахунку базових статистичних показників. Отримана у такий спосіб рекомендація вдосконалювалася та адаптувалася до реального життя вручну відповідно до інтуїції та практичного досвіду продавця.

В період з 1992 по 1996 рік розроблено більш складні алгоритми для рекомендаційних систем. В даній галузі активно працювали як науковці («*GroupLens*»), так і комерційні організації («*Amazon*»). Шалений успіх рекомендаційних систем та занадто висока оцінка їх важливості завершилися крахом та розчаруванням у 2000-х роках. Ситуація змінилася завдяки «*Netflix Prize*» у період з 2006 по 2009 рік. Компанія «*Netflix*» пообіцяла 1 мільйон доларів США переможцю конкурсу, завдання якого полягало у вдосконаленні алгоритму рекомендацій. «*Netflix Prize*» відновив популярність рекомендаційних систем та заохотив багатьох талановитих науковців та розробників працювати в даній галузі [1]. Ключовими постатями в сфері вивчення рекомендаційних систем стали науковці *John T. Riedl* (США), *Barry Smyth* (Ірландія), *Pearl Pu* (Швейцарія) та *Pasquale Lops* (Італія).

На сьогоднішній день всі рекомендаційні алгоритми вичерпно досліджені, реалізовані та протестовані. Але все одно кожна окрема рекомендаційна система все ще залишається **унікальним** продуктом, оскільки її принцип дії напряду залежить від властивостей обраного набору даних та задач, які перед цією системою ставить бізнес.

Рекомендаційні системи мають свої переваги та недоліки, які варто враховувати при їх впровадженні.

Переваги використання рекомендаційних систем:

1. *Розширення цільової аудиторії.* Рекомендаційні системи сприяють тому що користувачі затримуються на сайті на довший час через зацікавлення.

2. *Покращення користувацького досвіду.* Актуальні рекомендації та інші інструменти для фільтрації контенту підвищують зручність сайту.

3. *Підвищення конверсії.* Конверсія – це співвідношення між кількістю активних користувачів та кількістю всіх відвідувачів сайту. Онлайн-маркетинг вважається успішним за умови досягнення високого рівня конверсії, тобто якщо вдалося спонукати відвідувачів придбати товар, підписатися на сторінку бізнесу в соцмережах або здійснити будь-яку іншу подібну взаємодію. Якщо користувач отримує релевантний інтересам контент, то ймовірність взаємодії зростає.

4. *Автоматизація процесу вибору.* Рекомендації економлять час, оскільки не потрібно самостійно шукати та фільтрувати всю доступну інформацію.

Недоліки використання рекомендаційних систем:

1. *Проблема «бульбашки».* Рекомендаційні системи обмежують різноманітність та новизну, оскільки показують лише те що відповідає вподобанням. Це може мати досить серйозні наслідки, адже людина замикається у своїй «бульбашці», втрачає можливість ознайомитися з іншими точками зору та отримує постійне підкріплення своїх старих звичок та вподобань (якими б умовно «правильними» чи «неправильними» вони не були). Особливо небезпечна така цензура у випадку підбору контенту, який формує цінності та світогляд. Що стосується звичайних товарів та послуг, то «бульбашка» заважає вийти з зони комфорту та спробувати щось нове.

2. *Конфіденційність.* Чим більше рекомендаційна система знає про користувача, тим точніше будуть рекомендації. Але збір великої кількості персональних даних є досить контраверсійним з точки зору приватності та безпеки.

3. *Невідповідність інтересам.* Не завжди можливо точно визначити інтереси користувача або передбачити їх зміну.

4. *Вартість впровадження та обслуговування.* Розробка, впровадження та обслуговування рекомендаційних систем може вимагати значних витрат (особливо якщо йдеться про великі обсяги даних та складні інформаційні системи).

5. *Етичність.* Рекомендаційна система здатна робити популярне ще більш популярним. В такому випадку важко забезпечити справедливу конкуренцію, оскільки нові товари або новий контент так і залишаться непоміченими. Також рекомендації часто є стереотипними або навіть образливими, що не прийнятно в контексті поваги до індивідуальності та свободи вибору кожної окремої людини. Крім того, рекомендаційні системи обслуговують інтереси бізнесу і можуть нехтувати інтересами споживача у випадку конфлікту. Наприклад, проблемною є демонстрація цигарок у списку рекомендованих товарів. З одного боку, цей товар дійсно входить в сферу інтересів користувача (що підтверджується історією покупок) і його вигідно продавати. З іншого боку, не дуже етично нагадувати про паління людині, яка, можливо, якраз намагається кинути палити. Таких прикладів можна навести безліч, тому не варто забувати про етичну сторону розробки ПЗ.

Враховуючи наведені переваги та недоліки необхідно розробити рекомендаційну систему у такий спосіб щоб вона покращувала користувацький досвід не порушуючи приватність та надаючи простір для новизни. Наприклад, у випадку книжкових рекомендацій не можна пропонувати лише детективи користувачу який явно полюбляє саме цей жанр. Варто також запропонувати певну кількість найбільш популярних зразків літератури інших жанрів.

1.2 Вплив рекомендаційних алгоритмів на конверсію

Як було зазначено вище, конверсія – це співвідношення кількості покупців та загальної кількості лідів. Лідом називається потенційний покупець (відвідувач сайту). Забезпечення високої конверсії вважається вигідною стратегією онлайн-маркетингу. Прагнення до охоплення більшої аудиторії не гарантує інтерес до товару та здійснення покупки. Отже, вкладення коштів у рекламу для привернення максимальної кількості випадкових лідів не є доцільним кроком. Важливіше якісно проаналізувати цільову аудиторію та направити (таргетувати) на неї ретельно продуману рекламу. Надважливим кроком є утримання уваги потенційних відвідувачів. Дана задача стає складнішою з плином часу через зниження рівня уважності та концентрації внаслідок впливу соціальних мереж [19]. Для того щоб конкурувати з яскравим та привабливим розважальним контентом у соцмережах необхідно ретельно пропрацювати дизайн вебсайту. Але лише візуальної складової та зручності мало для утримання уваги. Користувач буде охоче взаємодіяти лише з релевантним контентом. Саме тому впровадження рекомендаційного алгоритму є важливою частиною успішної стратегії ведення бізнесу онлайн.

Крім того, онлайн-торгівля має специфічні риси. Наприклад, у «звичайній» книгарні кількість представлених книг регулюється просторовими обмеженнями. Оренда або придбання приміщення зазвичай надто дорого коштує для того щоб захищувати місця на стендах вузькоспеціалізованою літературою, яка не надто активно продається. У кращому випадку у «фізичній» книгарні можуть запропонувати привезти певну книгу під замовлення.

Онлайн-вітрина є необмеженим простором для демонстрації товару. Онлайн-магазин нічого не втрачає при торгівлі нішевими виданнями. Можливість придбати майже будь-що є однією з найсильніших переваг онлайн-торгівлі. Саме тому виникає ризик перенавантаження користувача надто великою кількістю доступних альтернатив.

Дослідженням впливу кількості альтернатив на поведінку покупців займаються фахівці у галузі психології. Досить логічно припустити що серед

великої кількості варіантів майже всі покупці зможуть знайти щось для себе. Але у 2000 році було опубліковано дослідження зі спростуванням цього твердження [18]. В ході відповідного експерименту покупців розділили на дві групи. Одна група обирала серед 24 альтернатив, а інша – серед 6. З'ясувалося що вища конверсія у групі з меншою кількістю варіантів товару (30% проти 3%). Хоча можливість обирати серед багатьох варіантів привабила 60% респондентів. Отже, доцільніше пропонувати потенційним покупцям обмежену кількість товарів. Схематичне представлення результатів дослідження наведено на рисунку 1.1.

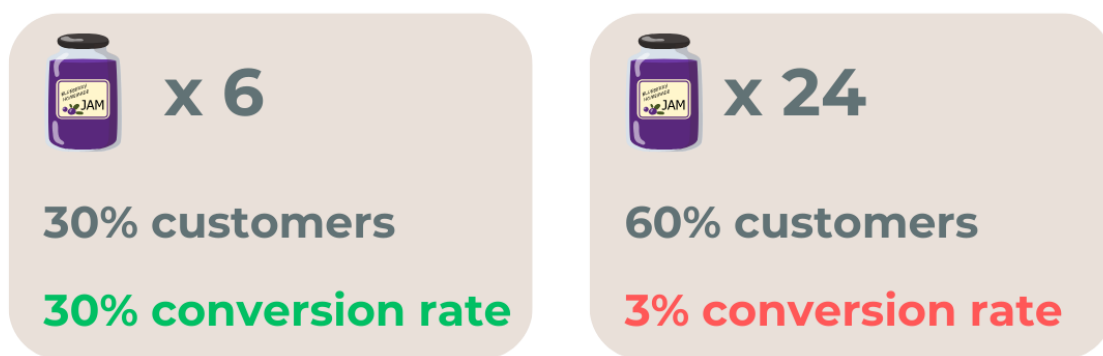

Рисунок 1.1 – Вплив кількості альтернатив на конверсію [18]

З психологічної точки зору така поведінка пояснюється тим що необхідність враховувати велику кількість варіантів при аналізі ситуації та здійсненні вибору перевантажує людський мозок. Також відомо що невизначеність є фактором стресу, а при збільшенні числа альтернатив пропорційно збільшується ймовірність зустрітися з чимось незнайомим та нестандартним. Крім того, покупці які мали аж 24 альтернативи частіше залишалися незадоволені своїм вибором та мали сумніви стосовно його правильності. Маркетологи прийшли до висновків про користь обмеженого асортименту набагато раніше за дослідників та науковців. Так, скорочення кількості варіантів шампуню від корпорації «Proctor & Gamble» з 26 варіантів до 15 призвело до зростання продажів на 10% [18].

1.3 Класифікація рекомендаційних систем

Загальноприйнятою є класифікація рекомендаційних систем за галуззю, метою, походженням оцінки, рівнем персоналізації та інтерфейсом. Таксономія рекомендаційних систем представлена на рисунку 1.2.

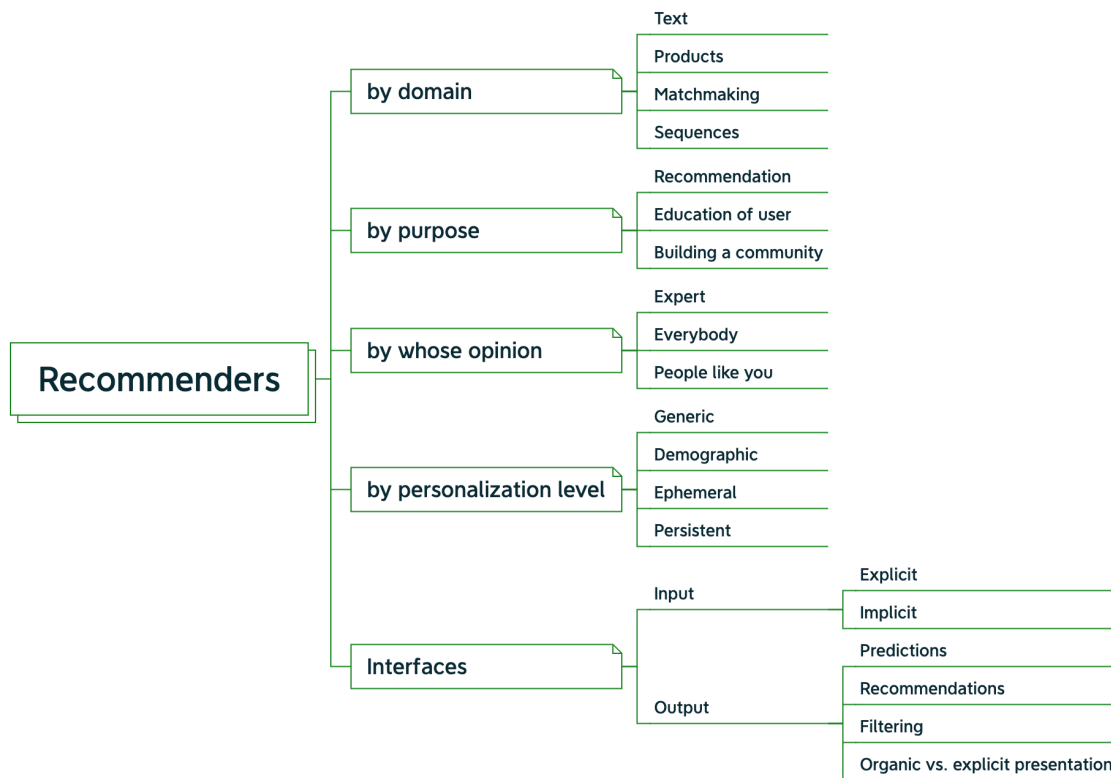

Рисунок 1.2 – Таксономія рекомендаційних систем

Також до цієї класифікації входить рекомендаційний алгоритм, але, враховуючи складність та варіативність цієї класифікації, таксономію рекомендаційних алгоритмів представлено окремо (рис. 1.6).

Що стосується *галузі (domain)*, то найбільш яскравим прикладом рекомендації з метою знайомства є «люди, яких ви можете знати» у «Facebook», релевантні вакансії та роботодавці у «LinkedIn» (рис. 1.3) тощо. Товари рекомендують в інтернет-магазинах, відповідні інтересам тексти та інші види контенту – в соціальних мережах.

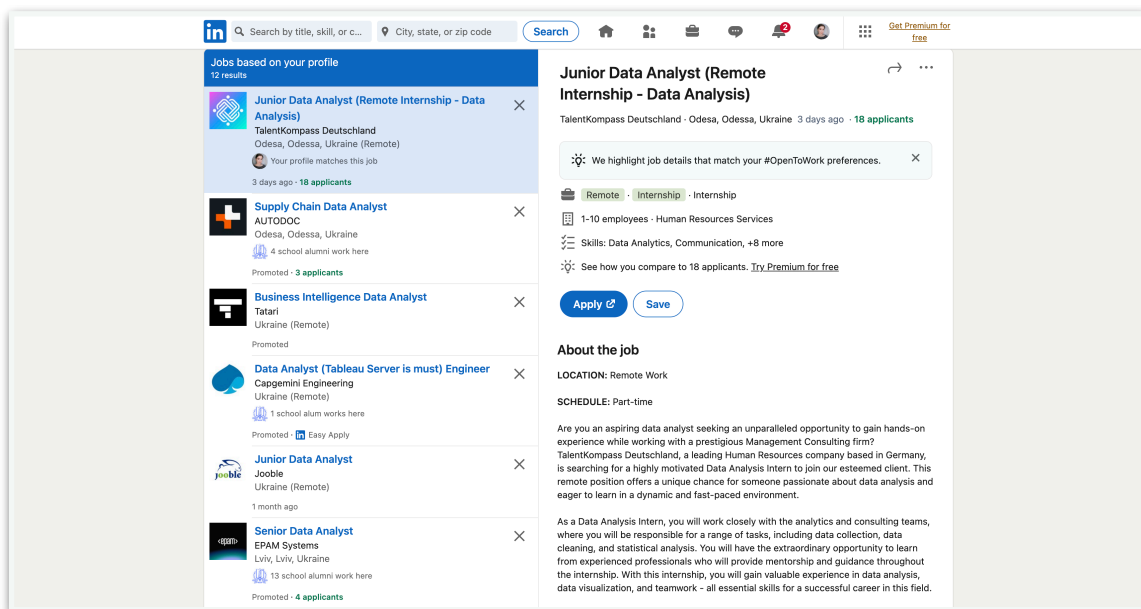

Рисунок 1.3 – Релевантні інтересам вакансії у «LinkedIn»

Мета (purpose) рекомендації може полягати як у зверненні уваги на вибірку об'єктів, так і у навчанні користувача (наприклад, підказка про сполучення клавіш для швидкого виконання задачі). Також метою може бути створення спільноти.

Походження оцінки (by whose opinion) від людей зі схожими інтересами означає що в системі використовується колаборативна фільтрація. Найкращий приклад оцінки від експерта – літературна критика. Оцінка від усіх користувачів враховується при визначенні загального рейтингу певного товару чи контенту.

Рівень персоналізації (personalization level) показує наскільки рекомендація адаптована під конкретного користувача. Прикладом узагальненої рекомендації (generic) є категорія «топ продажів» в будь-якому інтернет-магазині. Даний топ не враховує індивідуальні інтереси, оскільки важить лише те що певний товар купують частіше за інші товари.

Демографічні рекомендації (demographic) – це рекомендації на основі належності користувача до певної демографічної групи. В даному випадку люди поділяються на групи за статтю, віком, місцем проживання та іншими демографічними параметрами. Для кожної групи визначається вектор інтересів. Такий підхід дещо обмежений, оскільки у демографічній групі можуть бути особи з нетиповими інтересами та, зазвичай, важко визначити до якої категорії віднести користувача який вперше на сайті. Прикладом демографічних рекомендацій є демонстрація саме жіночої парфумерії у топі товарів для користувачів жіночої статі. Така рекомендація більш адаптована на цільову аудиторію, але все одно не є достатньо точною.

Рекомендація на основі тимчасового зацікавлення (ephemeral) робиться з огляду на поточну активність користувача. Наприклад, до цієї категорії відноситься пропозиція «разом дешевше» на сайті відомого українського ритейлера «Rozetka» (рис. 1.4).

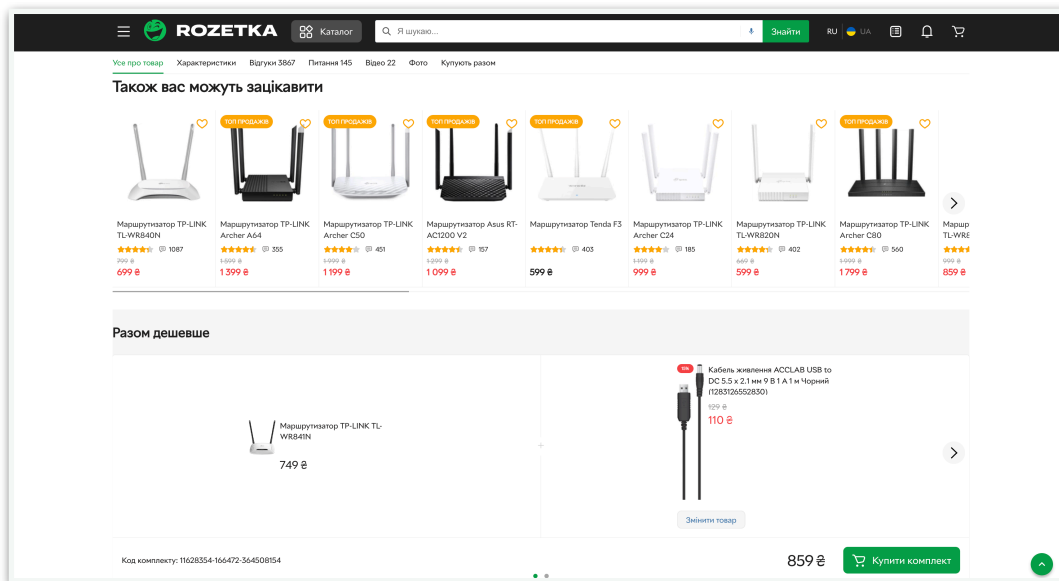

Рисунок 1.4 – Рекомендація на основі тимчасового зацікавлення

Досить часто одні товари купуються в комплекті з іншими товарами. Наприклад, до смартфона пропонують спеціалізовані аксесуари чи до маршрутизатора сумісний кабель живлення. Інформація про споріднені товари отримується з аналізу транзакцій.

До найпопулярніших способів визначення груп взаємопов'язаних товарів відносяться таблиці перехресних продажів (Cross-Sell Tables), теорема Байєса, Lift Metric, тощо. Теорема Байєса представлена за допомогою формули 1.1.

$$P(A|B) = \frac{P(A|B) * P(A)}{P(B)} \quad (1.1)$$

де: $P(A)$ – ймовірність настання події A

$P(B)$ – ймовірність настання події B

$P(A|B)$ – ймовірність настання події A за умови істинності B

$P(B|A)$ – ймовірність настання події B за умови істинності A

Також «корзину» продуктів можна скласти з використанням так званої Lift Metric. Формула 1.2 використовується для розрахунку ступеню взаємозв'язку між товарами.

$$\frac{P(A \wedge B)}{P(A) * P(B)} \quad (1.2)$$

де: $P(A \wedge B)$ – ймовірність одночасного настання подій A та B

$P(A)$ – ймовірність настання події A

$P(B)$ – ймовірність настання події B

Важливо також враховувати контекст та напрямок взаємозв'язку. Наприклад, люди які купують люксове авто часто обирають дорогі водійські шкіряні рукавички. Тому доречно запропонувати такий аксесуар людині, яка купує дороге авто. Але зовсім недоречно пропонувати дороге авто в якості аксесуару до рукавичок. Також в даному випадку *одночасність подій не доводить наявність кореляції між ними*. При порушенні цього правила можливі численні помилки та спекуляції. Найяскравішим прикладом подібного парадоксу є «*The Beer and Diapers Story*» [5]. Особливість ситуації полягала у тому що як пиво, так і дитячі підгузки є популярними товарами самі по собі, тому не дивно що вони з'явилися одночасно в одній корзині. Така одночасність не означала що існує певна логічний взаємозв'язок між цими явищами.

Рекомендації на основі стабільних інтересів (persistent) можливі лише для постійних користувачів, чию поведінку вдалося дослідити. Це точні та найбільш персоналізовані рекомендації. Даний підхід використовується у алгоритмах «YouTube», «Netflix», «Coursera» (рис. 1.5) та інших подібних ресурсах.

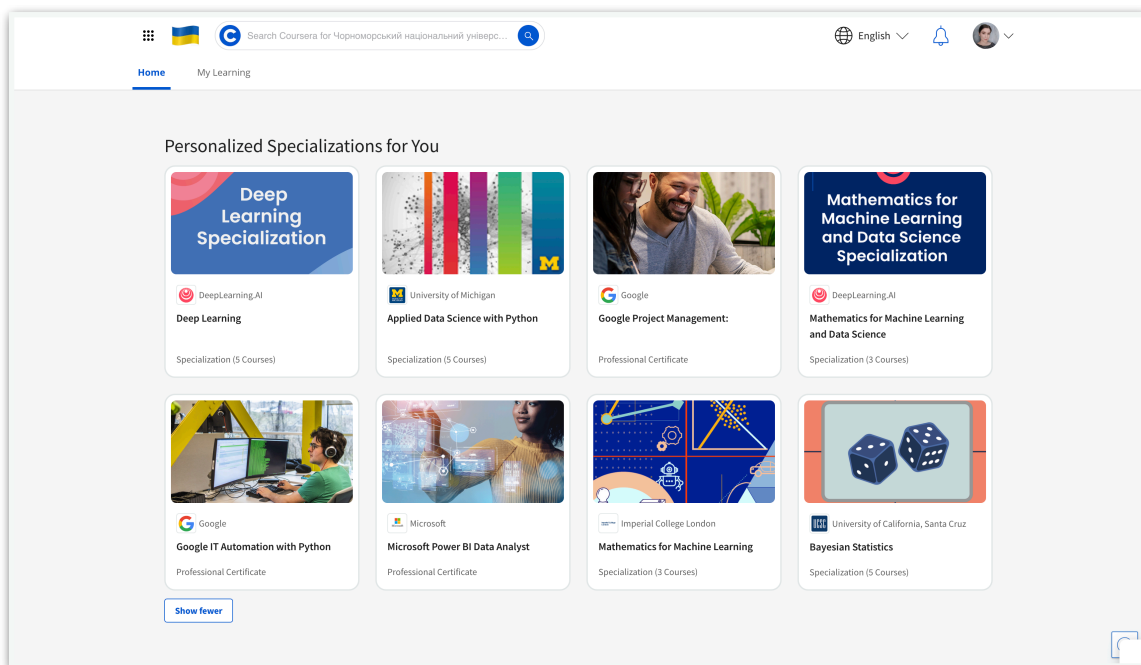

Рисунок 1.5 – Рекомендація на основі стабільних патернів у поведінці

Зазвичай у рекомендаційних системах поєднують декілька рівнів персоналізації для того щоб знайти підхід як до нових, так і до постійних клієнтів.

Рекомендаційна система отримує *вхідні дані* в явному (лайки, відгуки, рейтинги, рецензії) та неявному (час перебування на сайті, перехід за посиланнями, тощо) форматі. Результатом роботи системи можуть бути рекомендації, прогнози та фільтрація даних. Рекомендації краще представляти ненав'язливо та як перелік можливих опцій, а не як агресивну вказівку подібну до «обов'язково подивіться серіал» чи «вам зі 100% ймовірністю сподобається товар». Також варто зважати на те що з часом потреби та інтереси користувачів можуть змінюватися, отже важливо дати простір для пошуку нових та нетипових рішень.

Класифікація рекомендаційних алгоритмів наведена на рисунку 1.6.

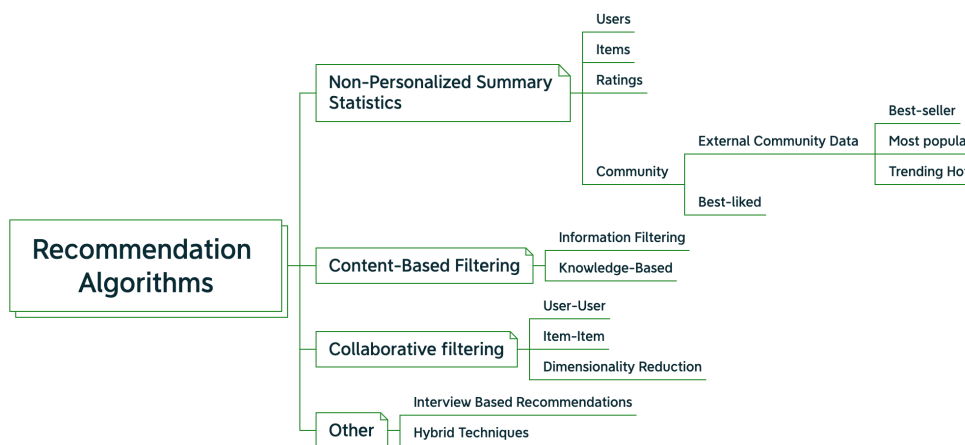

Рисунок 1.6 – Класифікація рекомендаційних алгоритмів

Історично першим та найпростішим є неперсоналізований статистичний підхід (Non-Personalized Summary Statistics), який фокусується на аналізі статистичних даних. Фільтрація на основі контенту (Content-Based Filtering) передбачає детальне дослідження якостей товару. Колаборативна фільтрація (Collaborative Filtering) переміщує фокус уваги на користувачів, подібності між ними та закономірності у поведінці людей зі схожими інтересами (рис. 1.7).

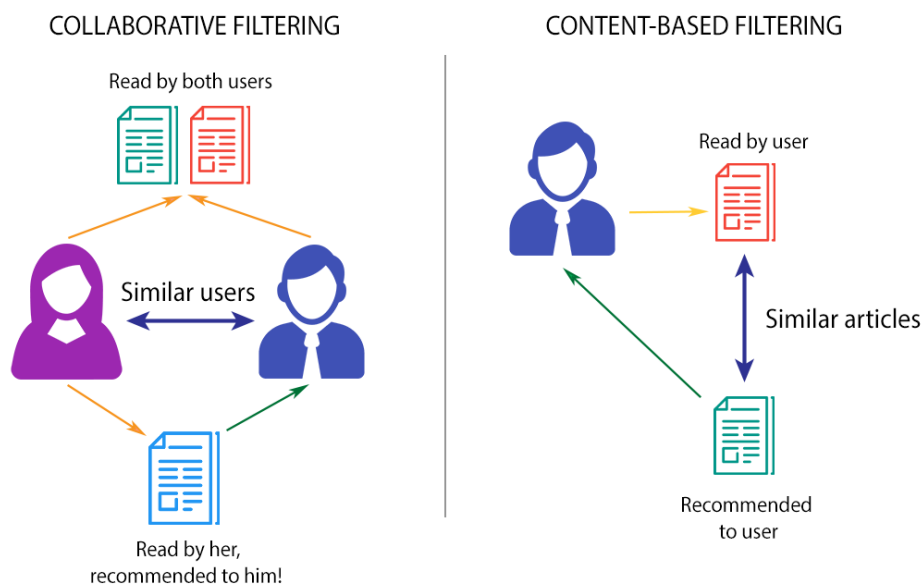

Рисунок 1.7 – Порівняння рекомендаційних алгоритмів [6]

Отже, вибір алгоритму залежить від поставлених задач та доступу до потоків даних.

Існують різні варіанти фільтрації на основі контенту. Варто назвати наступні різновиди: *pure information filtering systems*, *case-based reasoning systems* та *knowledge-based navigation systems*. В будь-якому випадку принцип роботи рекомендаційного алгоритму складається з наступних кроків:

1. Визначення вектору атрибутів, які характеризують контент.
2. Визначення *вектору інтересів користувача*.
3. Поєднання зазначених векторів з метою виявлення найбільш релевантного контенту.

Користувач може напряму визначити вектор інтересів (в опитуванні чи профілі), можна зібрати дані явно (рейтинги, лайки, тощо) або неявно (з активності на сайті). Основою алгоритму є *тег (ключове слово)*. Від того наскільки точно теги характеризують контент залежить якість рекомендацій. В даному випадку рекомендації будуть дуже типовими та передбачуваними. Фільтрація на основі контенту не призначена для пошуку складних взаємозв'язків.

Колаборативна фільтрація добре працює у системах, які володіють великою кількістю даних про поведінку репрезентативної вибірки користувачів. Але на збір такого датасету йдуть роки. Крім того, відповідна система має бути досить популярна для того щоб взаємодіяти з достатньою кількістю людей. Якщо даних про поведінку користувачів недостатньо (відповідна *utility matrix* містить надто багато пустих комірок), то варто застосувати фільтрацію на основі контенту. Фільтрація на основі контенту ефективна у випадку впровадження рекомендаційних алгоритмів у нову систему, яка ще не накопичила дані про користувачів. Також даний підхід є гарним варіантом у випадку взаємодії з незареєстрованим чи «новим» користувачем, про якого майже нічого не відомо.

При виборі підходу до надання рекомендацій варто спиратися на структуру та вміст датасету, особливості предметної сфери та мету системи. Не можна сказати що, наприклад, колаборативна фільтрація краща (або) гірша за фільтрацію на основі контенту, бо доцільність використання певного алгоритму залежить від контексту. Іноколи краще всього працює гібридний підхід, який поєднує в собі декілька різних підходів.

Отже, варто віднести рекомендаційну систему онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання до певних категорій відповідно до наведеного вище фреймворку для класифікації. Це допоможе визначити її місце серед споріднених застосунків та задати напрямок подальшого дослідження.

Система буде рекомендувати книги на основі їх вмісту. Технічно книга є товаром, але її характеристики визначаються саме на основі **тексту**. Метою системи є надання **рекомендацій**. Тему книги (теги) визначено вручну на сайтах книгарень **експертами** в галузі літератури. За рівнем персоналізації рекомендації будуть як **ефемерні** (на основі тимчасового зацікавлення), так і **постійні** (засновані на стабільних інтересах та патернах поведінки). Вхідні дані про вектор інтересів користувача отримуються явно, а вихідні дані представляють собою рекомендації. В якості алгоритму обрано **фільтрацію на основі контенту (Content-Based Filtering)**.

У таблиці 1.1 представлено результати класифікації рекомендаційної системи онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання.

Таблиця 1.1 – Характеристики системи що розробляється

Classification	Category
by domain	text
by purpose	recommendation
by whose opinion	expert
by personalization level	ephemeral and persistent
by interfaces	explicit input, recommendation as output
by recommendation algorithm	content-based filtering

Після класифікації рекомендаційної системи варто проаналізувати існуючі аналоги та визначити надійні джерела даних. Всі ці кроки дозволяють поступово викристалізувати характерні риси та унікальність кваліфікаційної роботи магістра.

1.4 Аналіз існуючих аналогів

Компанія «Amazon» одна з найперших почала активно розробляти та використовувати рекомендаційні системи. Відомо що рекомендаційна система генерує приблизно 35% їх прибутку [7]. Вказана компанія навіть створила серію електронних книг «Amazon Kindle», що вказує на те що торгівля книгами (паперовими та електронними) є важливою складовою цього бізнесу. Інженери постійно вдосконалюють рекомендаційну систему та активно використовують рейтинги, коментарі, дані про користувачів, дані про товари тощо для розробки складних алгоритмів для якнайточніших рекомендацій. Приклад інтерфейсу «Amazon» представлено на рисунку 1.8.

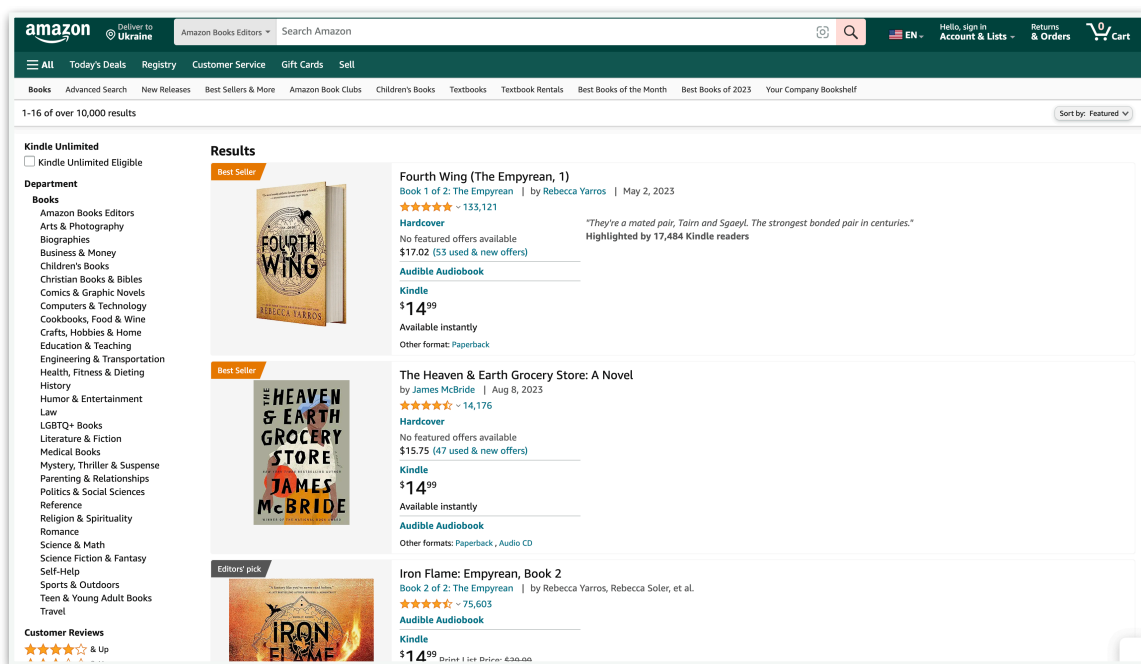

Рисунок 1.8 – Приклад інтерфейсу «Amazon»

«Amazon» спеціалізується на книгах англійською мовою, тому власна рекомендаційна система про українські книги за своїм вмістом буде суттєво відрізнятися від даного аналога. Крім того, система що розробляється має пропонувати варіанти з різних інтернет-магазинів, а не обслуговувати потреби лише одного бізнесу.

Інший цікавий ресурс – це портал «Goodreads». Він є поєднанням «автоматизованої» рекомендаційної системи та своєрідної соціальної мережі. На відповідному сайті користувачі вручну визначають список рекомендованої літератури, оцінюють книги, пишуть відгуки, обирають найбільш характерні цитати, формують книжкові полицки тощо. Даний портал став настільки впливовим, що започаткував власну нагороду «Goodreads Choice Awards».

Рекомендаційна система «Goodreads» орієнтована на аналіз даних про користувачів. Тобто формуються кластери читачів зі спільними інтересами (наприклад, з використанням алгоритму *k-найближчих сусідів*) на основі подібності оцінок, обраних цитат, книжкових полицок тощо. Приклад інтерфейсу наведено на рисунку 1.9.

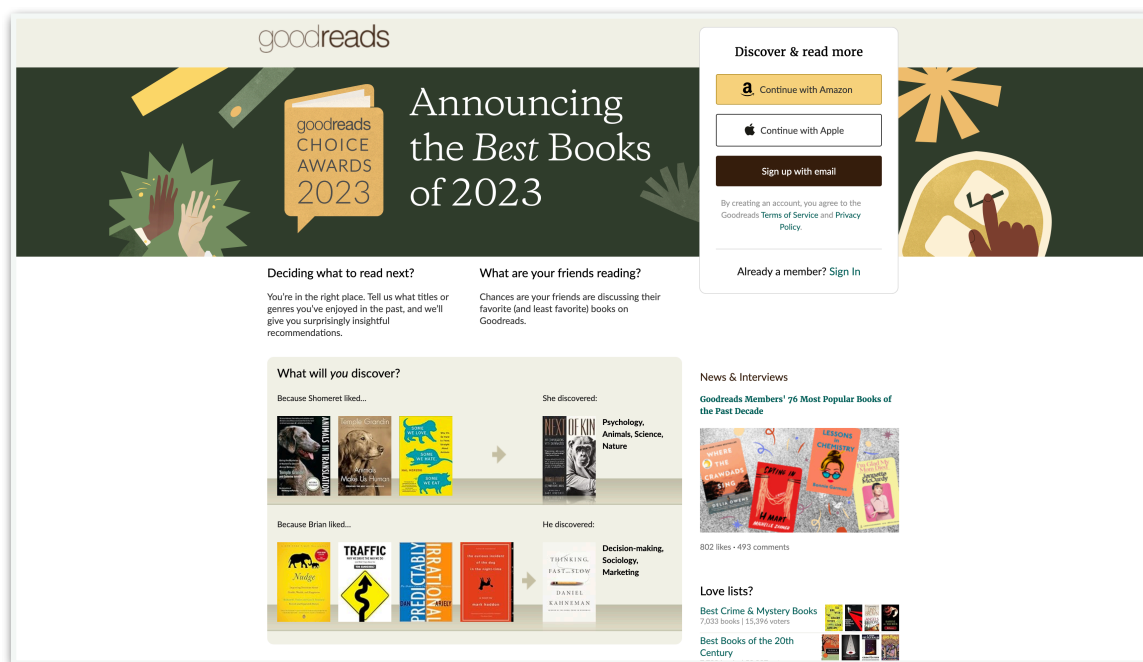

Рисунок 1.9 – Приклад інтерфейсу «Goodreads»

Система що розробляється буде орієнтована на аналіз даних про книги та їх теги, а не на аналіз активності користувачів з наступним створенням груп зі спільними інтересами. Варто запозичити ідею про те що необхідно надати користувачам можливість явно вказувати свої інтереси. Інколи активність на сайті каже сама за себе, але зворотній зв'язок від користувача стосовно якості контенту та актуальності рекомендацій теж дуже цінний.

Існують універсальні технології для фільтрації контенту, які не прив'язані до певної компанії. Найбільш популярними з таких систем є пошукові двигуни *Apache Lucene*, *Apache Solr*, *Elasticsearch*, *Lunr.js* та *Xapian* [1]. Зазначені системи дозволяють шукати інформацію швидко та ефективно. Але кожна з них має свої переваги та недоліки. Крім того, у випадку датасетів та баз даних досить важко розробити алгоритм, який був би настільки гнучким щоб його можна було адаптувати абсолютно до будь-якої задачі. Тому реалізація власного алгоритму рекомендацій зазвичай краще відповідає вимогам і не містить нічого зайвого.

Apache Lucene надає широкі можливості для текстового пошуку та індексації. Ефективне керування індексами дозволяє підвищити швидкість пошуку. Серед недоліків варто назвати відсутність вбудованого сервера.

Apache Solr підтримує HTTP API, що полегшує інтеграцію з іншими системами. Даний застосунок є різновидом розподіленої системи, що робить її масштабованою. Недоліком є складна конфігурація.

Elasticsearch легко масштабується та має вбудовані засоби візуалізації даних, але в той самий час споживає значні ресурси при обробці великих датасетів.

Lunr.js швидкий та «легкий» пошуковий двигун, що ідеально підходить для вебсайтів та застосунків з невеликим обсягом даних. Працює безпосередньо на стороні клієнта, зменшуючи навантаження на сервер. Недоліком є обмежена функціональність.

Xapian може бути легко розширений, забезпечує високу продуктивність та індексацію даних. Відноситься до категорії бібліотек, що потребують доопрацювання для перетворення на повноцінну пошукову систему.

Отже, варто врахувати переваги та недоліки аналогічних систем з метою покращення власного застосунку. *Аналіз існуючих аналогів довів унікальність системи та актуальність її розробки.*

1.4 Визначення якості існуючих наборів даних

Надзвичайно важливою частиною будь-якого data-продукту є набір даних. Перш ніж перейти до пошуку датасетів необхідно зазначити критерії оцінки якості даних [8]:

1. *Походження*. Варто використовувати датасети, які створені гідними довіри організаціями. Якщо походження невідоме чи сумнівне, то є висока ймовірність помилок при зборі та обробці даних. Крім того, дані можуть бути навмисно чи ненавмисно спотворені, що робить результати роботи програми хибними. Існує наступна класифікація походження даних:

1.1. *First-party* (зібрано дослідником, зібрано власником data-продукту, отримано з баз даних організації, тощо).

1.2. *Second-party* (придбано у організації, яка спеціалізується на зборі даних, наприклад, придбано у компанії «DataOx»).

1.3. *Third-party data* (отримано в будь-який інший спосіб).

2. *Повнота*. Важливо визначити чи містить набір даних всі необхідні атрибути, наскільки часто у окремих записах містяться пусті «комірки» та чи є достатнім обсяг даних. Варто переконатися в тому що датасет є *репрезентативною вибіркою*. Чим менше обсяг, тим більше кожен окремий елемент спотворює загальну картину. Чим більший обсяг, тим більше часу та обчислювальних ресурсів вимагає обробка даних. Отже, варто визначити доцільну кількість даних виходячи з поставленого завдання.

3. *Актуальність*. Мається на увазі не лише уникнення застарілих даних, а і локалізація. Наприклад, не можна збирати дані про продажі книг в США для того щоб проаналізувати стан видавничої справи в Україні. Також датасети містять рядки, тому використана мова має значення. Інколи застарілі дані необхідні для дослідження динаміки розвитку певної галузі, але це точно не випадок рекомендаційної системи. Наприклад, з 2000-го року видано надто багато нових творів щоб рекомендувати користувачам лише застарілі варіанти.

4. *Достовірність*. Помилки у даних можуть з'явитися через людський фактор, неправильну обробку чи недостатньо об'єктивний спосіб збору даних.

Наприклад, якщо йдеться про збір даних за допомогою опитування, то постановка питань часто визначає відповідь. Варто запитувати нейтрально та без примусу. Але якщо дослідники навіть у питаннях намагалися схилити респондента до певної відповіді, то таку відповідь не можна вважати чесною та об'єктивною.

Рекомендаційні системи книгарень є поширеною темою для досліджень, тому не дивно що існують досить популярні датасети, на основі яких можна розробити свій варіант рекомендаційної системи. В результаті аналізу існуючих джерел даних відзначено наступні варіанти:

1. *Дані про книги та їх рейтинг з «Amazon»* [2]. Вказаний набір даних містить відомості про продажі книжок з 1995 по 2013 рік. На жаль, датасет занадто застарілий та не стосується української видавничої справи. Крім того, походження датасету не є прийнятним.

2. *Дані про буккросинг від «GroupLens»* [3]. Датасет застарілий (за 2004 рік), не стосується електронної комерції та не охоплює книги українською мовою. Отже, зовсім не підходить до теми кваліфікаційної роботи магістра. Але збір даних здійснено гідною довіри спільнотою, тому походження та достовірність є перевагами вказаного датасету.

3. *Набір даних за 2017 рік для рекомендаційної системи на основі даних порталу «Goodreads»* [4] найкраще пасує до теми КРМ за своєю структурою та вмістом, але його недоліком є відносна застарілість, відсутність книг українською мовою та походження.

Всі наведені вище датасети не підходять для рекомендаційної системи що розробляється. **Найкращим варіантом є самостійний збір даних (використання *first-party data*).** В цьому випадку датасет буде дійсно актуальний. Можна самостійно пересвідчитись у достовірності даних, правильно їх обробити та зібрати саме таку кількість інформації, яка потрібна для розв'язку поставленого завдання. Крім того, дані будуть стосуватися саме українських реалії та найновіших українських видань. *Отже, самостійно зібрані дані нададуть ще більшу унікальність кваліфікаційній роботі магістра.*

Для збору даних необхідно здійснити процес сканування вебсторінок (web scraping) відомих українських онлайн-книгарень. Неможливо зібрати дані про абсолютно всі доступні книги. Література часто продається на вторинному ринку, деякі видавництва не мають власного сайту, інші мають занадто вузьку спеціалізацію і не є характерними тощо. Тому варто створити репрезентативну вибірку.

На основі практичного досвіду і дослідження інформації про цінності та спеціалізацію українських видавництв складено наступний список книгарень, чию продукцію варту включити в датасет: «*Наш Формат*», «*Фабула*», «*Видавництво Старого Лева (BSL)*», «*Vivat*», «*Комора*» та «*Лабораторія*». Всі ці видавництва мають власні сайти, тому збір даних відбувається з **декількох джерел**. Крім того, кожен видавець розробив свій власний спосіб представлення інформації, тому процес об'єднання даних різного формату в один набір є важливим етапом розробки рекомендаційної системи.

Одним з найголовніших недоліків процесу сканування вебсторінок є залежність від сторонніх ресурсів. Саме тому датасет **статичний**. Небезпечно в режимі реального часу читати оновлення web-сторінок та збирати дані, оскільки немає жодних гарантій що в цей момент сайт буде працювати чи розробники не надумують внести зміни у макет сторінок. Сформований датасет можна вважати окремим продуктом (*deliverable*), який придатний для повторного використання іншими розробникам.

Висновки до розділу 1

В ході розробки першого розділу кваліфікаційної роботи магістра здійснено аналіз предметної сфери. В результаті визначено місце застосунка серед інших подібних систем та доведено його унікальність. Також акцентовано унікальні риси системи, що необхідно для подальшого проектування і специфікації вимог. Аналіз існуючих датасетів про книги показав що найкращим варіантом є самостійний збір даних. На основі інформації з даного розділу можливо здійснити проектування та моделювання системи.

2 ПРОЄКТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1 Модель даних

Система рекомендує релевантні книги читачам. Отже, «Читач» та «Книга» є головними сутностями у рекомендаційній системі онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання. Для відображення зв'язків між сутностями у системі використовується ERD (Entity Relationship Diagram). На рисунку 2.1 представлено різновиди нотацій ER-діаграм.

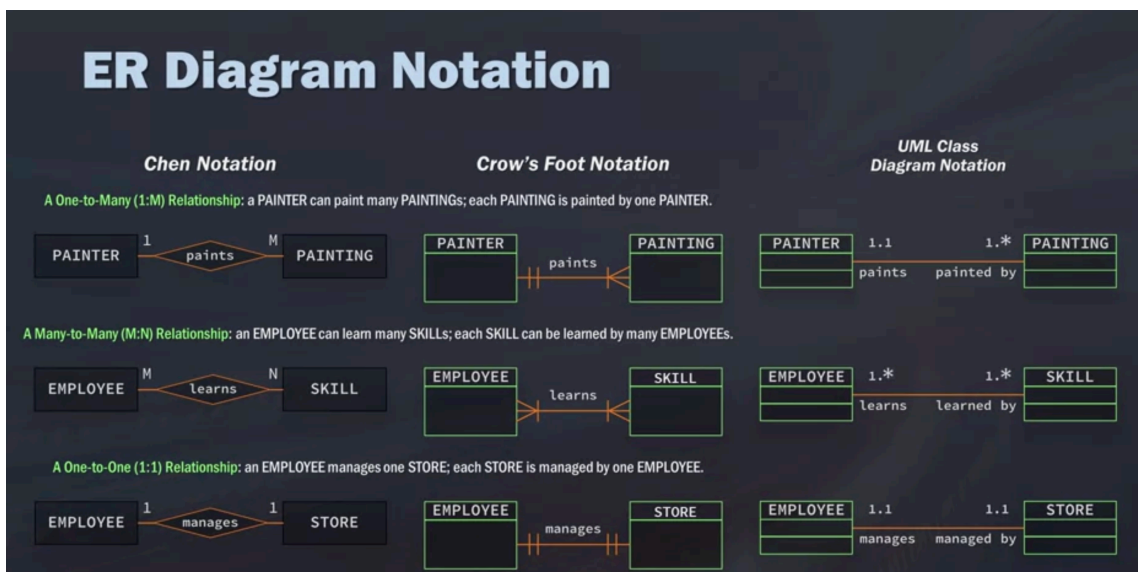

Рисунок 2.1 – Нотації ER-діаграм

В даній роботі *Chen Notation* використана для демонстрації логічної моделі даних. Логічна модель має високий рівень абстракції та призначена для загального розуміння сутності системи та використаного набору даних. Вказано лише сутності без атрибутів та зв'язки між ними.

Crow's Foot Notation характеризує фізичну моделі даних. Дана діаграма більш детальна. У фізичній моделі даних вказуються типи даних, обмеження цілісності, первинні та вторинні ключі тощо.

В даній системі логічна та фізична модель даних дещо *відрізняються*, оскільки база даних обмежується лише необхідною для рекомендацій інформацією (а логічна модель описує предметну сферу без прив'язки до конкретного застосунка).

Будь-яка книга одночасно є і контентом, і товаром (предметом). Тобто письменник (*author*) створює (*creates*) унікальний твір (*content*). Даний твір може містити не лише текст, а і, наприклад, зображення у випадку коміксів. Теги (*tags*) характеризують контент. Тобто не важливо хто є видавцем та чи здійснено переклад. Задана тегами тема твору залишається незмінною в будь-якому виданні. Кожне видавництво (*publisher*) «відтворює» (*publishes*) контент у свій власний спосіб, тобто здійснює переклад, розробляє дизайн обкладинки, обирає формат, колір та матеріал сторінок, здійснює редагування тощо. Тобто для одного твору (*content*) може існувати безліч реалізацій (*book*). Саме від видавця залежить ціна книги, кількість сторінок та формат. Команда редакторів, коректорів, верстальників та інших фахівців (*staff*) безпосередньо створює (*make up*) книгу як товар. Читач (*reader*) взаємодіє (*interacts*) з книгою у різні способи – купує, додає в список улюблених книжок або кошик, ставить лайки тощо. Всі ці сутності та зв'язки між ними продемонстровано за допомогою ER-діаграми на рисунку 2.2.

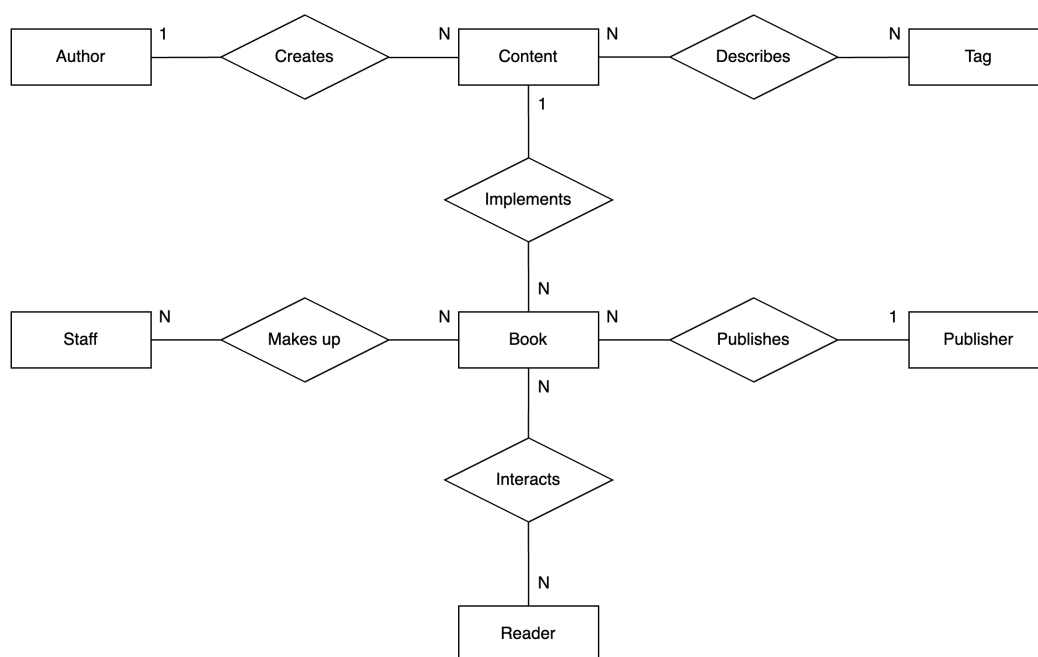

Рисунок 2.2 – ER-діаграма (логічна модель даних)

Логічна модель даних має бути уточнена та адаптована до проекту за допомогою фізичної моделі даних. Фізична модель даних (рис. 2.3) має враховувати специфіку та вимоги *реляційних баз даних*. В даному випадку варто

визначити атрибути всіх сутностей та зазначити типи даних. Реляційна модель мінімізує дублювання інформації. Повторення небезпечні не лише через марнування ресурсів, а і тому що при внесенні змін можна помилково оновити тільки частину записів. Отже, з часом нагромаджуються помилки та суперечності. Реляційна модель дозволяє представити набір даних у вигляді таблиць, пов'язаних за допомогою *первинних* (однозначно ідентифікує запис в таблиці) та *зовнішніх* (однозначно ідентифікує запис в іншій таблиці, своєрідне посилання) ключів. Між таблицями можуть бути відношення наступних типів [9]:

1. *One-to-many* (наприклад, один автор для декількох книг).
2. *Many-to-many* (наприклад, декілька тегів для декількох книг).
3. *One-to-one* (наприклад, один директор для одного видавництва)

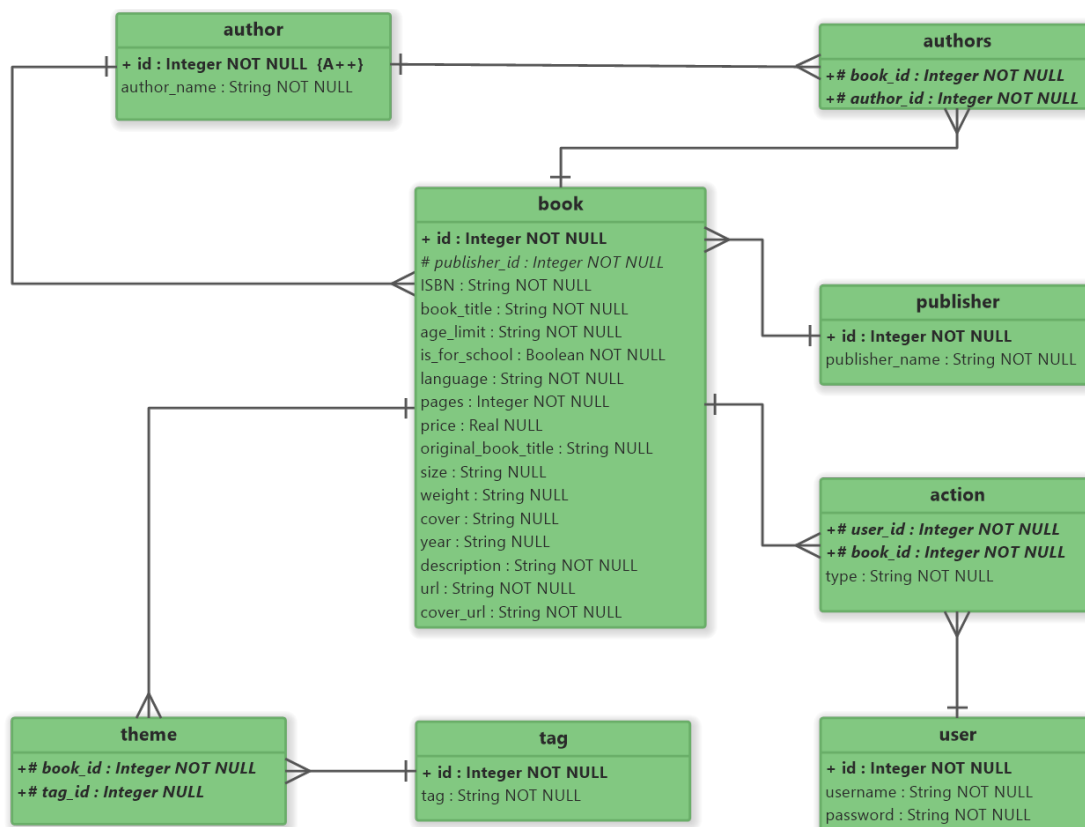

Рисунок 2.3 – ER-діаграма (фізична модель даних)

На основі розробленої фізичної моделі даних можливо згенерувати таблиці у базі даних. Для даної роботи обрано *SQLite*. Дані будуть записуватися в БД з використанням *ORM*.

2.2 Моделювання процесів у інформаційній системі

Мова моделювання IDEF0 дозволяє продемонструвати послідовність процесів в інформаційній системі з зазначенням вхідних даних, результуючих даних, механізмів та правил. Найголовнішим процесом у рекомендаційній системі онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання є процес «Рекомендувати книги». Він вимагає перелік всіх книг та відомості про читацьку активність в якості початкових даних, а в результаті повертає список рекомендацій. В процесі рекомендування задіяні онлайн-книгарня, рекомендаційна система та користувач. Закон «Про авторське право і суміжні права» [10] захищає авторське право та вміст книг від незаконного використання. Закон «Про захист персональних даних» [11] захищає приватність користувачів. Відповідна діаграма представлена на рисунку 2.4.

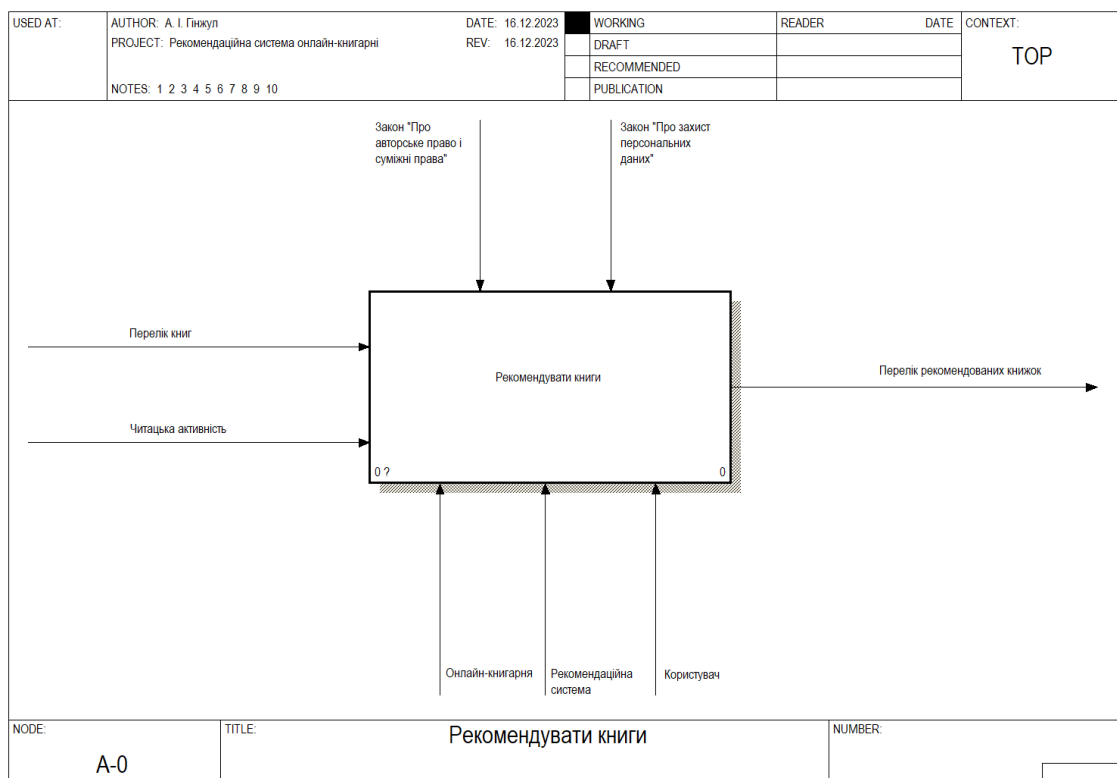

Рисунок 2.4 – Діаграма IDEF0, вузол А-0

Декомпозиція головного процесу дозволяє уточнити кроки надання рекомендацій. В даному випадку основний процес розділено на 4 підпроцеси.

Для надання рекомендацій необхідно зібрати дані про книги, призначити всім книгам теги, визначити читацькі вподобання та, нарешті, скласти перелік рекомендованих книг (рис. 2.5).

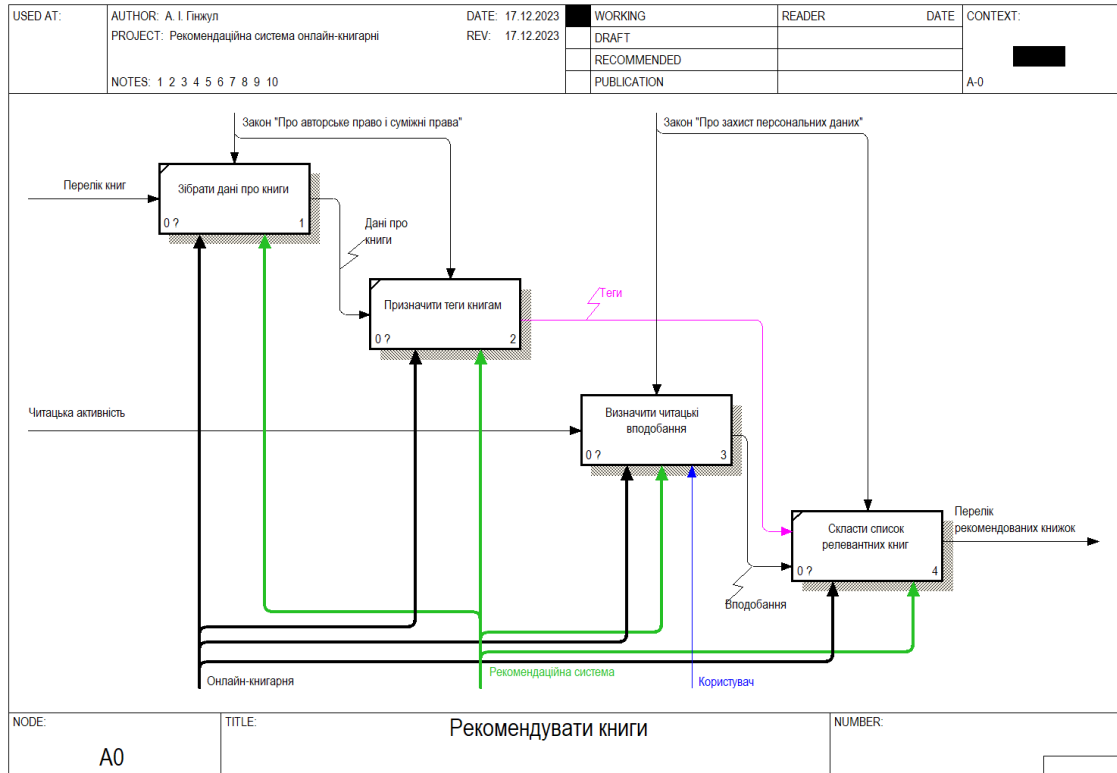

Рисунок 2.5 – Діаграма IDEF0, вузол A0

В межах даної системи використовується статичний датасет, тому процеси «Зібрати дані про книги» та «Призначити теги книгам» відбуваються одноразово. Динамічність системі надає задача «Визначити читацькі вподобання». Даний процес відбувається безперервно, оскільки активність на сайті доповнює профіль користувача та дозволяє вчасно реагувати на зміну вподобань. Що стосується списку релевантних книг, то не варто демонструвати надто багато рекомендацій. Кореляцій між вектором інтересів та тематикою книги повинна бути *статистично значима*. Можна стверджувати що майже всі доступні книги певною мірою відповідають інтересам, але лише деякі з цих книг дійсно релевантні та актуальні. Тобто складається рейтинг книг за рівнем відповідності інтересам та обирається топ екземплярів.

Діаграма потоків даних (DFD) дозволяє продемонструвати як дані переходять з одного процесу в інший. Найголовнішими сховищами в системі є HTML-файли (з яких «витягуються» дані під час web scraping) та база даних (у яку записуються оброблені дані). Відповідна діаграма представлена на рисунку 2.6.

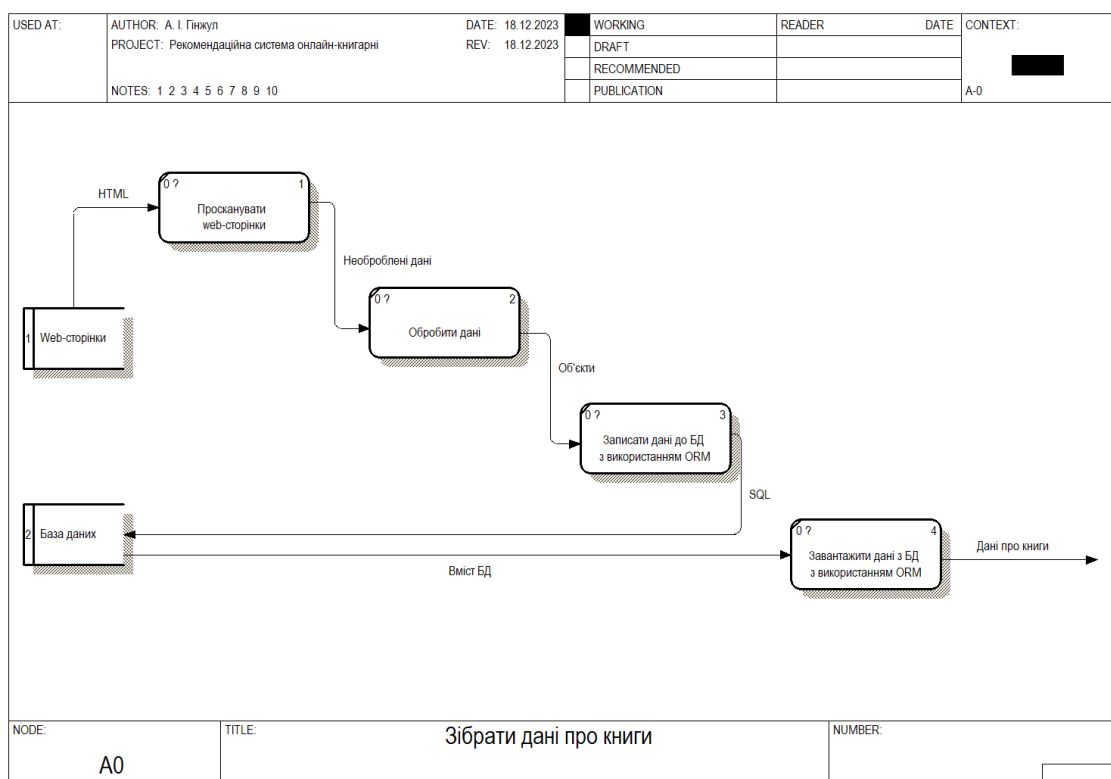

Рисунок 2.6 – Діаграма DFD

Важливо зазначити що зібрані в процесі сканування web-сторінок дані не відразу придатні для використання в рекомендаційній системі. Варто розробити та виконати *SQL-запити* та код мовою *Python* для очищення та форматування даних. ORM полегшує процес перетворення об'єктів на записи в базі даних. ORM не потрібно розробляти самостійно, оскільки існують якісні, протестовані та відлагоджені реалізації.

Декомпозиція процесу за допомогою діаграми IDEF3 демонструє динамічність системи (рис. 2.7). В даному випадку йдеться про те що рекомендаційна система реагує на три типи активності користувача:

1. Налаштування параметрів фільтрації вручну (оновити перелік книг).
2. Оцінювання книги (в даному випадку оновити вектор інтересів).
3. Перегляд детальної інформації про окрему книгу (продемонструвати подібні книги).

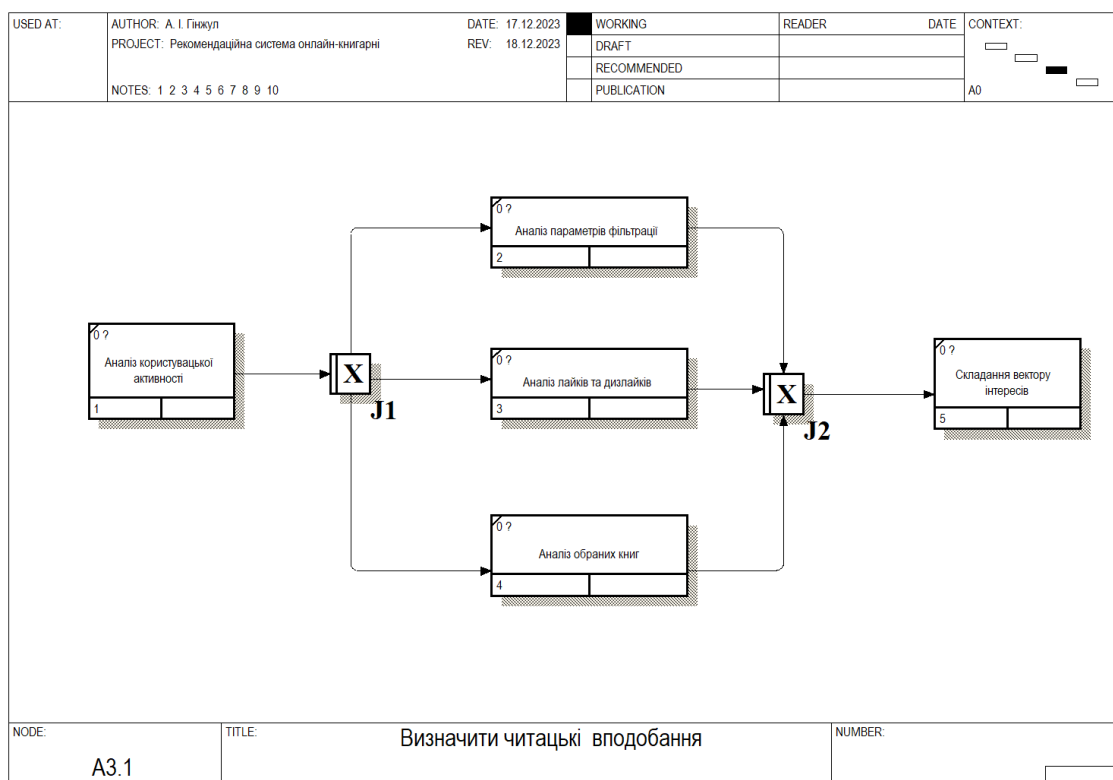

Рисунок 2.7 – Діаграма IDEF3, вузол A3.1

В наведених вище випадках алгоритм формування переліку рекомендованих книг дещо відрізняється. Але в будь-якому разі користувач має побачити видання, які якнайкраще відповідають вектору вподобань.

На основі розроблених діаграм можливо здійснити специфікацію вимог до система. Вимоги поділяються на функціональні та нефункціональні. IDEF0, IDEF3 та DFD акцентують увагу саме на процесах та функціональності, тому варто розпочати з визначення функціональних вимог.

2.3 Вимоги до системи

Функціональні вимоги:

1. Реєстрація та авторизація користувача.
2. Збір даних про книги за допомогою web scraping.
3. Збір даних про активність користувача на сайті.
4. Формування вектору інтересів користувача.
5. Надання рекомендацій згідно з інтересами (*persistent recommendation*).
6. Підбір книг, подібних до обраної книги (*ephemeral recommendation*).
7. Фільтрація та пошук даних за різними параметрами (назва, автор, видавець, рік видання, тощо).

Нефункціональні вимоги:

1. Персональні дані користувачів мають бути надійно захищені (*Security and Privacy*).
2. Максимальна затримка у роботі системи при розрахунку рекомендацій не повинна перевищувати 3 секунди (*Productivity*).
3. Необхідно регулярно робити *backup* бази даних на випадок виникнення необхідності відновити систему (*Recoverability*).

Обмеження:

1. Код застосунку має бути розроблений мовою програмування *Python*.
2. В якості database engine необхідно використати *SQLite*.

2.4 Проєктування архітектури системи

Проєктування архітектури системи є високорівневим рішенням. Воно визначає подальший хід розробки. Існують різні архітектурні стилі програмного забезпечення, і кожен з них має свої переваги та недоліки. Далі наведено декілька поширених архітектурних стилів:

1. *Client-Server*. Система розділена на дві частини: клієнтську (яка надає користувацький інтерфейс) і серверну (яка обробляє запити і зберігає дані).
2. *Multitier Architecture*. Система розділена на декілька шарів (презентаційний, бізнес-логіка, дані, тощо), кожен з яких виконує свою функцію.

3. *Microservices*. Система розділена на невеликі автономні сервіси, які виконують конкретні функції і комунікують між собою за допомогою API.

4. *Event-Driven Architecture*. Обробка подій сприймається як центральний елемент. Компоненти реагують на виникнення подій.

5. *Pipeline*. Вхідні дані обробляються через послідовність фільтрів. Кожен фільтр використовує конкретну функцію.

6. *Service-Oriented Architecture*. Система розділена на автономні сервіси, які взаємодіють між собою через стандартизовані інтерфейси.

7. *Hierarchical Architecture*. Система організована у вигляді ієрархії, де кожен рівень відповідає за визначений аспект функціональності.

8. *Monolithic Architecture*. Всі компоненти програми об'єднані в одному великому блоці.

Дані архітектурні стилі можуть використовуватися окремо чи в комбінації залежно від конкретних вимог та характеристик програмного продукту. Будь-який складний застосунок складається з багатьох класів, функцій та модулів. Дані елементи необхідно організувати у такий спосіб щоб система була масштабованою, гнучкою та відмовостійкою [12]. Якісна архітектура вимагає значних витрат ресурсів на початку проєктуванні, але економить зусилля та час у майбутньому.

Архітектуру системи зазвичай представляють за допомогою діаграми компонентів (рис. 2.8).

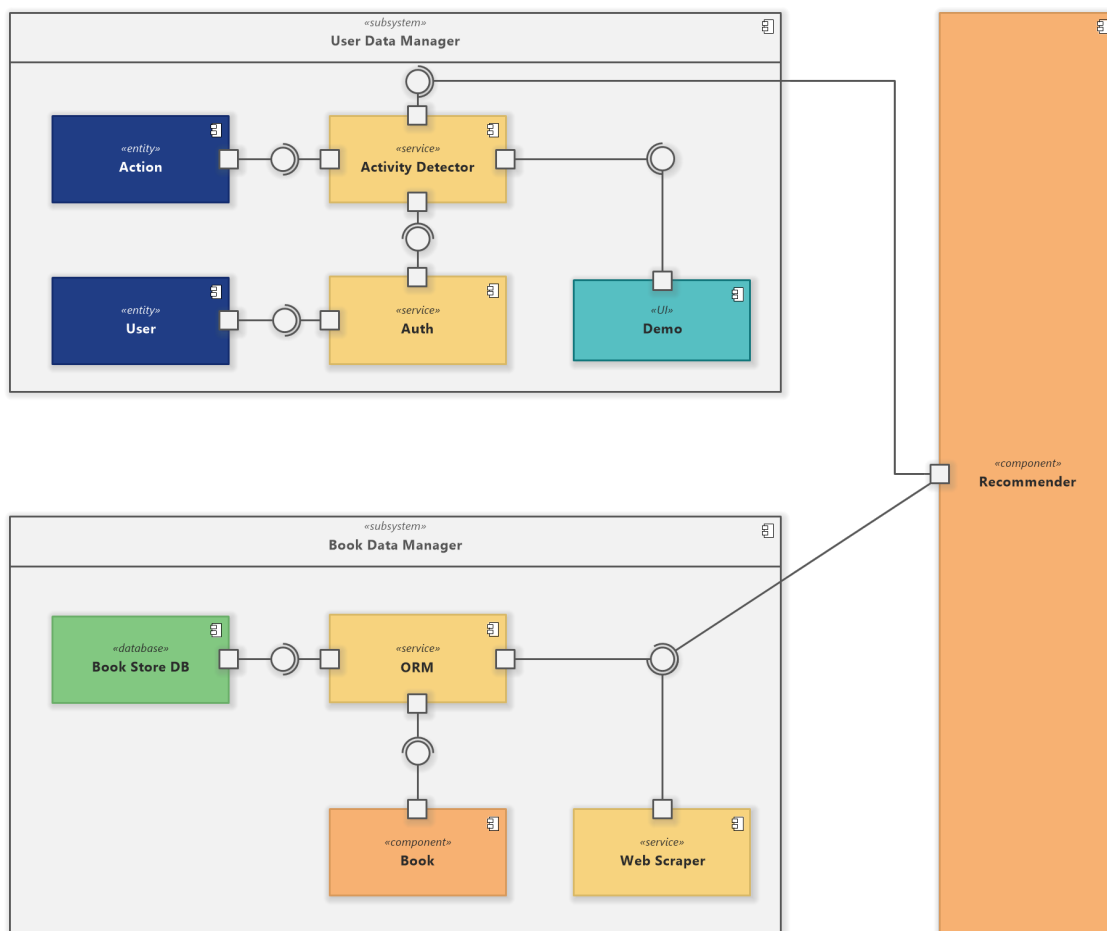

Рисунок 2.8 – Діаграма компонентів

Запропоноване рішення містить незалежні підсистеми та компоненти. В даному випадку обраний підхід до розробки програмного забезпечення дозволяє здійснити декомпозицію складної задачі, поступово нарощувати складність та тестувати систему на кожному етапі розробки [13].

Висновки до розділу 2

В ході створення другого розділу кваліфікаційної роботи магістра виконано проєктування рекомендаційної системи. За допомогою ERD здійснено моделювання структури датасету, а DFD продемонструвала потоки даних в системі. Процеси змодельовано за допомогою IDEF0 та IDEF3. Визначено вимоги та архітектуру системи.

3 РОЗРОБКА АЛГОРИТМУ НАДАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ

3.1 Етапи реалізації рекомендаційної системи

Машинне навчання дозволяє запрограмувати комп'ютер у такий спосіб аби він вчився на основі великих обсягів даних. Принцип роботи рекомендаційної системи у найбільш узагальненій формі представлено на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Принцип роботи рекомендаційної системи

При розробці рекомендаційної системи зазвичай виконується наступна послідовність дій:

1) *Попередня обробка даних (pre-processing)*. Тут йдеться як про стандартні процедури (збір, очищення та трансформація даних), так і про застосування більш складних технік. Наприклад, якщо система будується на основі колаборативної фільтрації зазвичай застосовують факторизацію матриці (*matrix factorization*) або нормалізацію значень рейтингу об'єктів.

2) *Налаштування гіперпараметрів (hyper-parameters tuning)*. Будь-яка модель машинного навчання передбачає можливість гнучкого налаштування гіперпараметрів для підвищення точності прогнозування. Гіперпараметри використовуються для керування процесом навчання.

3) *Навчання моделі та прогнозування (model training & prediction)*. На даному етапі здійснюється використання моделі машинного навчання для фільтрації та складання рейтингового переліку об'єктів відповідно до даних про вподобання користувача та властивості рекомендованих об'єктів.

4) *Обробка результатів (post-processing)*. Згенеровані рекомендації можуть містити надто багато рекомендованих елементів або пропонувати користувачу те, що вже було придбано і більше не актуально. Тому варто обрати лише перші

N елементів та виключити дублікати. Також можливі інші варіанти обробки прогнозу в залежності від поставленого завдання.

5) *Оцінка точності прогнозування (evaluation)*. У випадку інших алгоритмів машинного навчання зазвичай йдеться про те що дані заздалегідь було розділено на навчальний та тестовий набір. На основі порівняння прогнозованих моделлю значень та фактичних даних з тестового набору можливо зробити висновки про точність. Але рекомендаційні алгоритми краще вчити та тестувати на тій самій вибірці, штучно створюючи дефіцит даних (рис. 3.2).

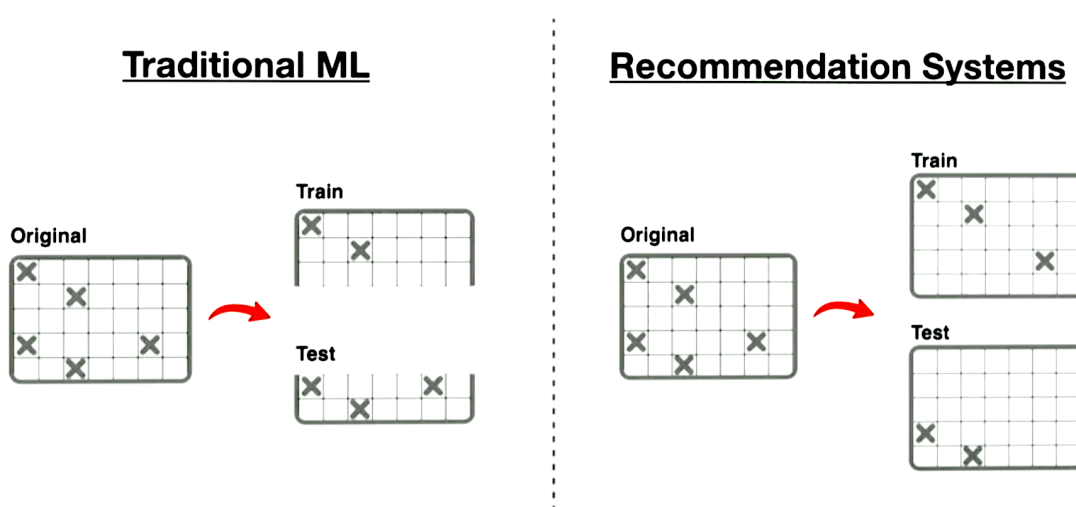

Рисунок 3.2 – Порівняння принципів розділення набору даних [20]

Дані про людські вподобання надто унікальні та різнопланові для того щоб створити репрезентативні вибірки при розділенні на навчальний та тестовий набір. Рекомендаційні системи краще всього додатково випробовувати за допомогою А/В тестування та справжніх відгуків. Наприклад, можна запропонувати оцінювати релевантність наданих альтернатив під час взаємодії з системою.

Для оцінки точності рекомендацій використовуються такі метрики як *RMSE*, *recall*, *precision* та *F1*.

Метрика **RMSE (Root Mean Square Error)** є однією з найпопулярніших метрик оцінки точності прогнозування у моделях МН. Формула 3.1 демонструє принцип розрахунку даної метрики.

$$RMSE = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{(\hat{y}_i - y_i)^2}{n}} \quad (3.1)$$

де: \hat{y}_i – прогнозоване значення;

y_i – фактичне значення;

n – кількість порівнянь прогнозованих та фактичних значень.

Розраховане число показує середню різницю між фактичним та прогнозованим значенням. Оцінка того наскільки критичним є отриманий результат залежить від предметної сфери. Наприклад, при прогнозуванні ціни автомобіля похибка у 15 дол. США може вважатися незначною, але при прогнозуванні цін на книги це неприпустимо велике відхилення. На рисунку 3.2 представлено варіанти співвідношення прогнозів з фактичними значеннями.

		Reality	
		Like	Did not like
Prediction	Like	True Positive (TP)	False Positive (FP)
	Did not like	False Negative (FN)	True Negative (TN)

Рисунок 3.3 – Інтерпретація прогнозів

Формула 3.2 дозволяє розрахувати **precision**. Дана метрика показує яка частка рекомендацій може вважатися **релевантною**.

Формула 3.3 призначена для розрахунку *recall*. В даному випадку йдеться про оцінку того наскільки поведінка користувача є непередбачуваною для системи (тобто враховується кількість випадків коли користувач вподобав nereкомендовані елементи).

$$precision = \frac{TP}{TP + FP} \quad (3.2)$$

$$recall = \frac{TP}{TP + FN} \quad (3.3)$$

де: TP – кількість рекомендованих елементів, які користувач вподобав;

FP – кількість рекомендованих елементів, які користувач не вподобав;

FN – кількість nereкомендованих елементів, які користувач вподобав.

Метрика $F1$ поєднує *precision* та *recall*. Формула 3.4 демонструє принцип розрахунку даної метрики.

$$F1 = \frac{precision \cdot recall}{precision + recall} \quad (3.4)$$

Отже, наведені метрики у поєднанні з результатами тестування та відгуками від користувачів дозволяють оцінити якість рекомендаційної системи.

3.2 Фільтрація на основі контенту

Досить популярним алгоритмом для аналізу тексту та визначення ваги вектору інтересів користувача є *TF-IDF (Term Frequency Inverse Document Frequency)*. Формула 3.5 використовується для визначення оцінки (*score*) певного ключового слова.

$$TF * \log\left(\frac{Q_{docs}}{Q_{docswithterm}}\right) \quad (3.5)$$

де: TF – частота появи ключового слова в документі

Q_{docs} – загальна кількість документів

$Q_{docswithterm}$ – кількість документів, які містять даний термін

Отже, даний алгоритм оцінює документи (будь-які тексти або інші об'єкти що характеризуються тегами або ключовими словами) на основі того як сильно

цей документ пов'язаний з шуканим терміном. Чим частіше термін зустрічається у документі і чим більш рідкісним він є у всій колекції тим вища оцінка (релевантність). Тобто даний алгоритм виключає *stopwords* (артикли, прийменники та інші поширені, але не навантажені унікальним змістом слова) з переліку тегів.

TF-IDF часто використовують для визначення ключових слів. Якщо співставити визначені даним алгоритмом оцінки документів та характер взаємодії користувачів з цими документами, то можна у такий спосіб розрахувати вектор інтересів.

При фільтрації на основі контенту з використанням ключових слів алгоритм визначення подібності працює на основі наступних принципів.

1. Дана множина ключових слів.
2. Об'єкт має певну позицію в заданій ключовими словами матриці.
3. Кожен користувач має вектор інтересів, який також заданий в межах множини всіх можливих ключових слів.
4. Ступінь подібності між вектором користувацьких інтересів та вектором тегів об'єкта визначається тим наскільки близько один до одного знаходяться ці вектори.

Для співставлення вектору інтересів та профілю об'єкта зазвичай використовується *косинус подібність (cosine similarity)*. Формула 3.6 демонструє принцип розрахунку косинуса подібності.

$$\cos(\theta) = \frac{\sum_{i=1}^n A_i B_i}{\sqrt{\sum_{i=1}^n A_i^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n B_i^2}} \quad (3.6)$$

де: A_i – координати вектора А

B_i – координати вектора В

Косинус подібності допомагає порівняти не величини, а напрямки двох векторів. Якщо вектори подібні (співнаправлені) їх косинус подібності дорівнює 1. Якщо вектори перпендикулярні один до одного, то їх косинус подібності

дорівнює 0. Також за допомогою косинуса подібності можливо порівнювати різні об'єкти між собою (наприклад, розрахувати подібність між книгами).

Існують різні підходи до представлення цих векторів. Вектори можуть бути зваженими, отже тоді деякі ключові слова важливіші за інші. Або ці вектори можуть містити лише значення 1 або 0, тобто вказувати на наявність певного ключового слова в описі об'єкта чи в векторі інтересів. В такому випадку невідомо якою мірою це ключове слово характеризує об'єкт чи інтереси користувача.

У спрощеній формі процес розрахунку рекомендацій представлено на рисунку 3.4. У наведеному *прикладі* використовується *тестовий* набір даних для демонстрації принципу роботи рекомендаційного алгоритму на основі фільтрації контенту.

Матриця, яка описує документи за допомогою тегів:											Кількість тегів	Взаємодія з документами		Прогноз	
	baseball	economics	politics	Europe	Asia	soccer	war	security	shopping	family		User 1	User 2	Pred1	Pred2
doc1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1			4	-4	
doc2	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0			-4	10	
doc3	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0			2	0	
doc4	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0			-3	8	
doc5	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1			-1	1	
doc6	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0			3	1	
doc7	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1			-1	2	
doc8	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1			-2	4	
doc9	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0			3	-2	
doc10	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0			-3	1	
doc11	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0			0	1	
doc12	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0			4	-4	
doc13	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0			-2	7	
doc14	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0			-2	7	
doc15	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0			0	4	
doc16	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0			6	-4	
doc17	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0			-4	10	
doc18	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0			1	3	
doc19	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1			-4	2	
doc20	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0			-1	5	
Частота атрибутів	4	6	10	11	6	6	7	6	7	5					
Вектор інтересів															
User1	3	-2	-1	0	0	2	-1	-1	1	0					
User2	-2	2	2	3	-1	-2	0	3	0	-1					

Рисунок 3.4 – Спрощений приклад надання рекомендацій на основі тегів

Отже, процес надання рекомендацій відбувається у наступний спосіб.

- 1) Створення *матриці тегів* (визначає наявність або відсутність зв'язку між елементом та певним фактором).
- 2) Створення *матриці взаємодії* (відображає характер взаємодії користувача з певним елементом).
- 3) Розрахунок *вектору інтересів* на основі *матриці тегів* та *матриці взаємодії*.

4) Розрахунок ступеню відповідності кожного документа інтересам користувача на основі *матриці тегів* та *вектору інтересів*.

Результат *нормалізації* розрахунків з рисунка 3.4 та застосування алгоритму TF-IDF представлено на рисунку 3.5.

NORMAL	baseball	economics	politics	Europe	Asia	soccer	war	security	shopping	family	User 1	User 2	Prediction 1	Prediction 2	Prediction 1	Prediction 2
doc1	0.447	0.000	0.447	0.000	0.447	0.447	0.000	0.000	0.000	0.447	1	-1	1.009	-0.846	0.248	-0.217
doc2	0.000	0.500	0.500	0.500	0.000	0.000	0.000	0.500	0.000	0.000	-1	1	-0.870	2.526	-0.136	0.329
doc3	0.000	0.000	0.000	0.577	0.577	0.577	0.000	0.000	0.000	0.000			0.711	0.016	0.109	-0.063
doc4	0.000	0.000	0.500	0.500	0.000	0.000	0.500	0.500	0.000	0.000		1	-0.620	1.988	-0.089	0.240
doc5	0.000	0.577	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.577	0.577			-0.214	0.319	-0.044	0.045
doc6	0.707	0.000	0.000	0.707	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	1		1.371	0.336	0.319	-0.085
doc7	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.707	0.000	0.707			-0.354	0.744	-0.059	0.114
doc8	0.000	0.000	0.500	0.500	0.000	0.000	0.500	0.000	0.000	0.500			-0.370	1.014	-0.048	0.071
doc9	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.707	0.000	0.000	0.707	0.000			1.133	-0.724	0.179	-0.121
doc10	0.000	0.577	0.000	0.000	0.577	0.000	0.577	0.000	0.000	0.000			-0.805	0.274	-0.128	0.047
doc11	0.000	0.000	0.577	0.000	0.577	0.000	0.000	0.000	0.577	0.000			0.045	0.350	0.019	0.018
doc12	0.577	0.000	0.000	0.000	0.000	0.577	0.577	0.000	0.000	0.000		-1	1.333	-1.228	0.312	-0.253
doc13	0.000	0.000	0.500	0.500	0.500	0.000	0.000	0.500	0.000	0.000			-0.396	1.803	-0.057	0.209
doc14	0.000	0.500	0.500	0.500	0.000	0.000	0.000	0.000	0.500	0.000			-0.331	1.776	-0.053	0.204
doc15	0.000	0.000	0.000	0.500	0.000	0.500	0.500	0.500	0.000	0.000			0.142	0.949	0.021	0.102
doc16	0.577	0.000	0.000	0.000	0.000	0.577	0.000	0.000	0.577	0.000	1		1.925	-1.183	0.396	-0.246
doc17	0.000	0.500	0.500	0.500	0.000	0.000	0.000	0.500	0.000	0.000		1	-0.870	2.526	-0.136	0.329
doc18	0.000	0.000	0.000	0.707	0.000	0.000	0.000	0.000	0.707	0.000			0.555	1.061	0.072	0.096
doc19	0.000	0.447	0.447	0.000	0.447	0.000	0.447	0.000	0.000	0.447			-0.847	0.483	-0.122	0.043
doc20	0.000	0.000	0.500	0.500	0.000	0.000	0.500	0.000	0.500	0.000	-1		-0.081	1.238	-0.006	0.115
IDF	0.250	0.167	0.100	0.091	0.167	0.167	0.143	0.167	0.143	0.200						
Profiles																
User 1	1.732	-0.947	-0.500	0.207	0.000	1.025	-0.447	-0.500	0.577	0.000						
User 2	-1.025	1.000	1.053	1.500	-0.447	-1.025	-0.077	1.500	0.000	-0.447						

Рисунок 3.5 – Приклад застосування TF-IDF

Отже, алгоритм TF-IDF дозволяє надати цінність найбільш специфічним тегам та врахувати їх вагу при формуванні рекомендацій. На рисунку 3.6 візуалізовано принцип факторизації матриці. Даний алгоритм можна застосувати, наприклад, при аналізі матриці користувацьких вподобань.

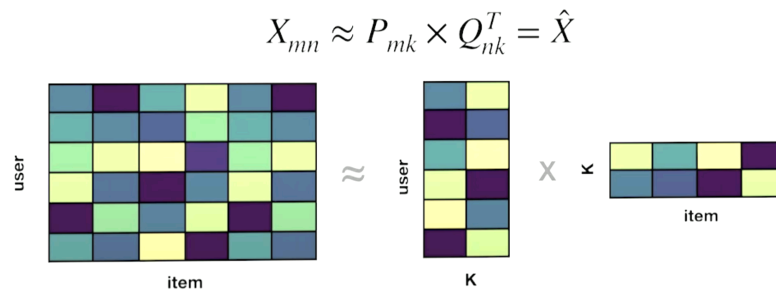

Рисунок 3.6 – Пояснення *matrix factorization* [20]

Отже, після дослідження способів реалізації рекомендаційних алгоритмів на основі фільтрації контенту та створення прикладу розрахунків можливо розробити покрокові алгоритми функціонування рекомендаційної системи онлайн-книгарні.

3.3 Розробка алгоритму функціонування рекомендаційної системи

Рекомендаційна система онлайн-книгарні реалізується у декілька кроків:

- 1) Збір даних про книги за допомогою сканування web-сторінок (рис. 3.7).
- 2) Трансформація, обробка та збереження даних про книги.
- 3) Розробка графічного інтерфейсу для збору даних про взаємодію користувачів з представленими книгами.
- 4) Надання рекомендацій на основі даних про книги та взаємодію користувачів з цими книгами.

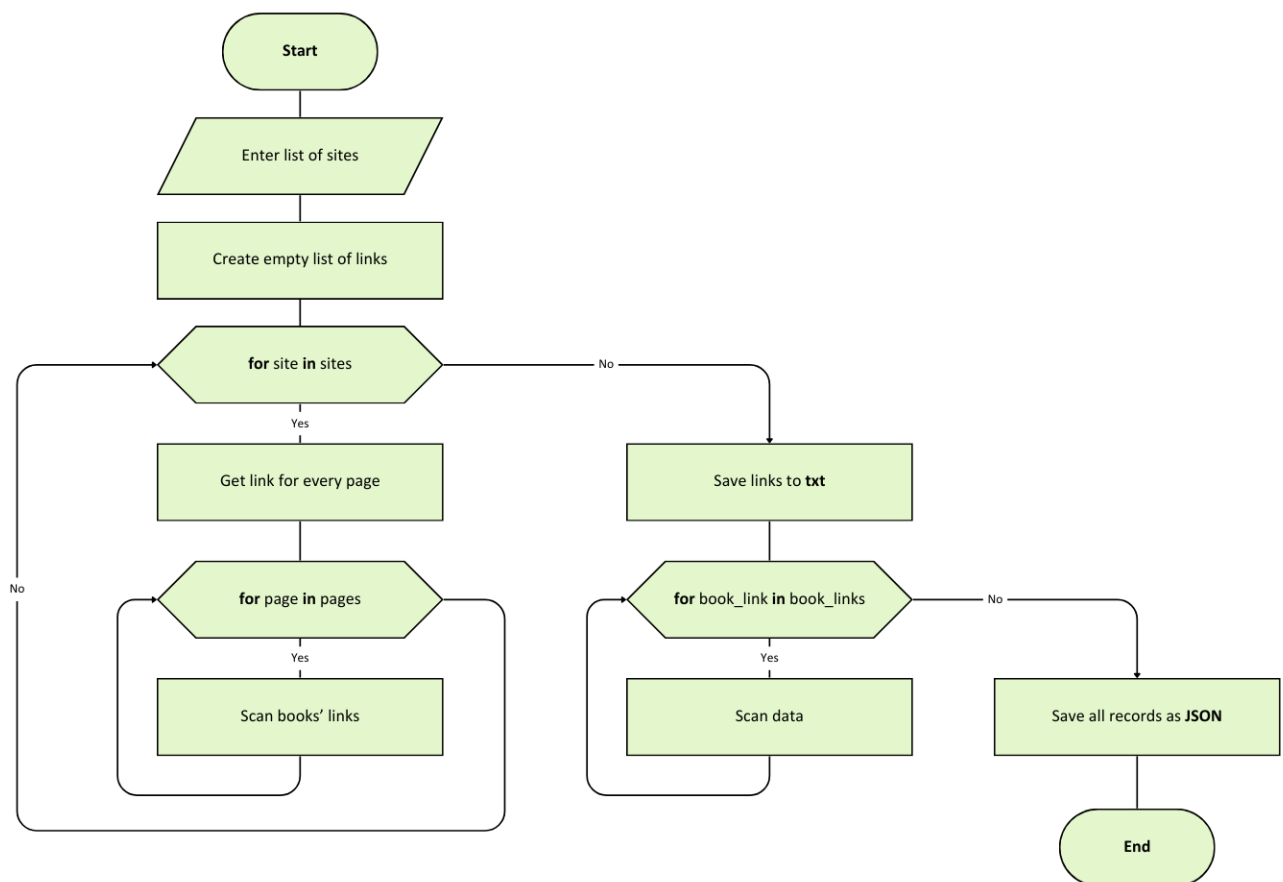

Рисунок 3.7 – Блок-схема алгоритму *web scraping*

Важливо розуміти що посилання на книги представлено на багатьох сторінках. Тому першим етапом є збір та збереження посилань. Після збору посилань на окремі книги можливо переходити до сканування відповідних сторінок. Не варто робити неперервний процес зі сканування web-сторінок, обробки даних та запису результатів в БД. Кожен з цих етапів

вирізняється складністю та високою ймовірністю виникнення помилок. Такий підхід суттєво ускладнює відлагодження та знижує читабельність коду. На рисунку 3.8 представлена блок-схема алгоритму обробки, трансформації та збереження даних.

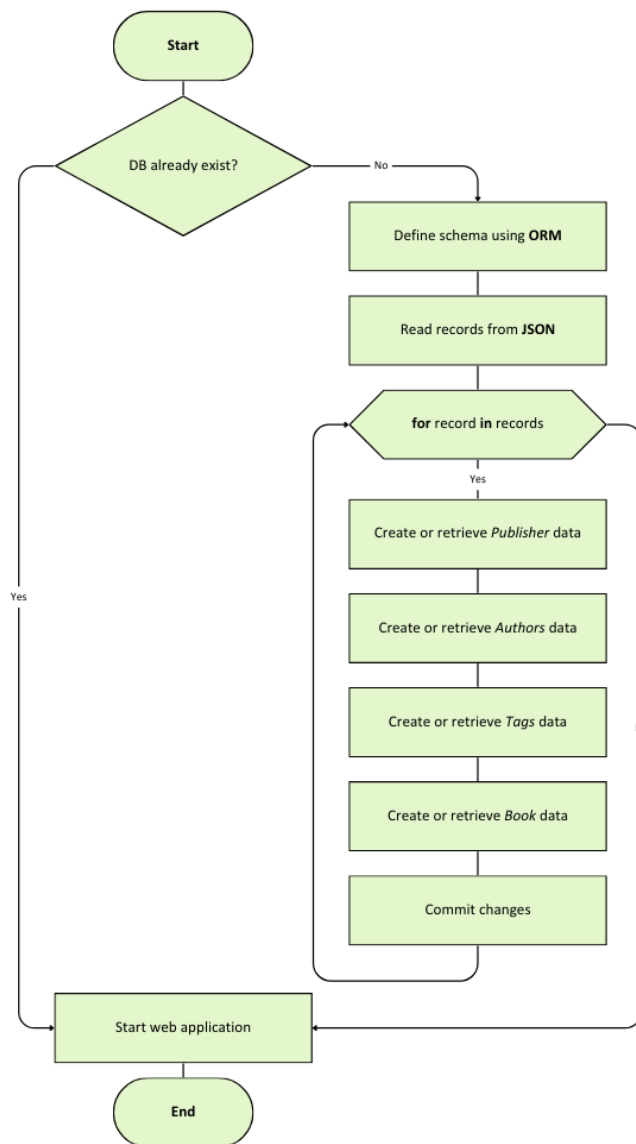

Рисунок 3.8 – Алгоритм обробки даних

Заповнення бази даних відбувається лише один раз при ініціалізації. Дані не зчитуються в режимі реального часу з сайтів книжкових магазинів, оскільки для демонстрації принципу роботи рекомендаційної системи достатньо *статичного* датасету. Спочатку необроблені дані записуються у файл JSON, а вже наступним кроком записи з цього файлу читаються, обробляються та трансформуються відповідно до моделі даних. Варто враховувати що при існуванні зв'язків між

сутностями та використанні зовнішніх ключів порядок додавання об'єктів (записів) в таблиці бази даних має значення.

Блок-схема алгоритму надання рекомендацій на основі історії взаємодії користувача з книгами представлена на рисунку 3.9. Константа N визначається в коді застосунку відповідно до вимог стосовно кількості рекомендованих книг.

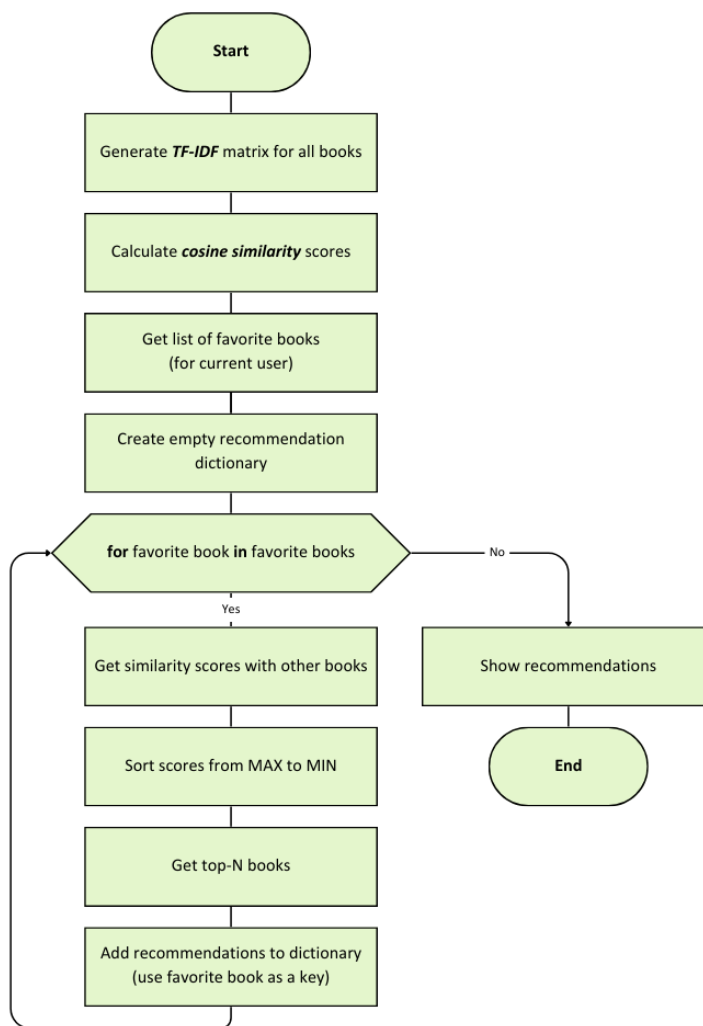

Рисунок 3.9 – Рекомендаційний алгоритм

TF-IDF та *cosine similarity* застосовано у рекомендаційному алгоритмі.

Висновки до розділу 3

В третьому розділі КРМ розроблено блок-схеми алгоритмів збору даних, обробки даних та надання рекомендацій. Визначено математичні моделі для відповідних алгоритмів та наведено метрики оцінки точності наданих рекомендацій.

4 РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

4.1 Обрання технологій для реалізації рекомендаційної системи

Рекомендаційна система реалізована у форматі вебзастосунка. В якості мови програмування для створення *серверної частини* обрано **Python** (версія 3.12.0). Дана високорівнева та платформно-незалежна мова програмування загального призначення дозволяє просто та ефективно впровадити алгоритми машинного навчання [16]. В даній роботі необхідно поєднати рекомендаційний алгоритм, web scrapping, базу даних та вебзастосунок. Саме Python є універсальним та багатофункціональним рішенням, яке дозволяє об'єднати різноманітні функції в межах одного проєкту. В якості фреймворку обрано **Flask**. Фреймворк – це набір готових програмних рішень, які визначають архітектуру системи. У таблиці 4.1 наведено перелік використаних бібліотек.

Таблиця 4.1 – Використані бібліотеки (Python)

Назва	Призначення	Версія
urllib	Пакет, який використовується для отримання доступу до вебсторінок з коду мовою Python.	3.12.0
BeautifulSoup	Бібліотека для парсингу даних. В даному проєкті дозволяє аналізувати HTML.	4.12.2
SQLAlchemy	ORM для взаємодії з базою даних.	2.0.25
Flask	Фреймворк для розробки вебзастосунку.	3.0.1
scikit-learn	Бібліотека, яка містить реалізацію алгоритмів машинного навчання і ще деякі додаткові функції.	1.4.0

Клієнтська частина застосунка реалізована з використанням **HTML** та **CSS**. Макети сторінок оптимізовано та пов'язано з серверним кодом за допомогою шаблонізатора **Jinja2**. Для вдосконалення стилів використано **Bootstrap**. Шрифти урізноманітнено за допомогою **Google Fonts**.

В якості системи керування базами даних обрано **SQLite**. Взаємодія з таблицями у базі даних відбувається з використанням ORM (Object-Relational Mapping). ORM – це об’єктно-реляційне відображення, яке дозволяє пов’язати об’єкти в кодї з таблицями в базі даних. Отже, система може бути адаптована до будь-якої іншої СКБД в разі виникнення такої потреби.

4.2 Опис загальної структури проєкту

Застосунок складається з багатьох елементів, кожен з яких відповідає за деякий аспект функціоналу. На рисунку 4.1 представлено принцип організації файлів в межах проєкту.

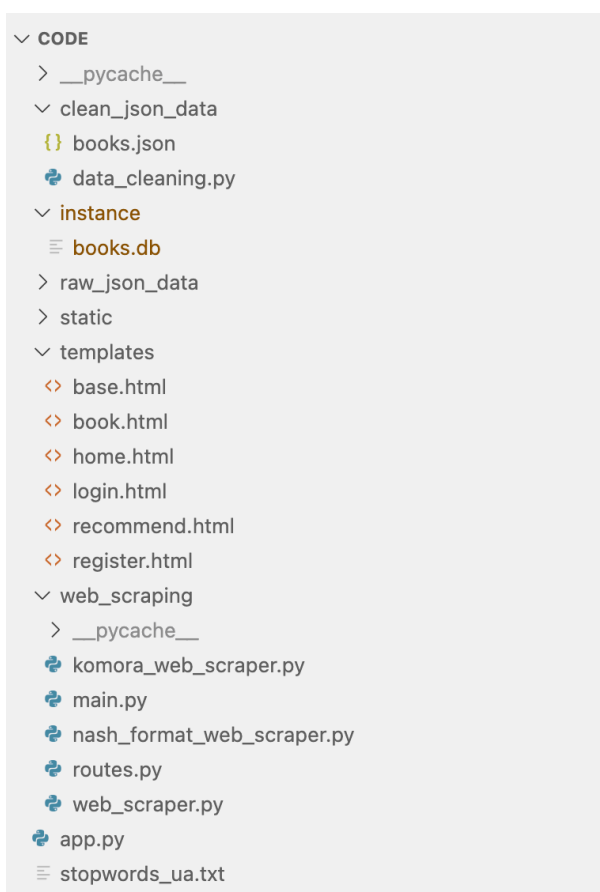

Рисунок 4.1 – Структура застосунку

Директорії та файли мають наступне призначення:

1) Директорія «*web_scraping*» містить код для сканування web-сторінок та запису зібраних даних у JSON-файли. У файлі «*web_scraper.py*» збережено базовий клас *WebScraper*. У «*routes.py*» додано URL-адреси та деякі індивідуальні

налаштування для різних онлайн-книгарень. Файли «*komora_web_scraper.py*» та «*nash_format_web_scraper.py*» містять класи, які походять від *WebScrapер* та дозволяють просканувати сайти онлайн-книгарень «Комора» та «Наш Формат». Останній є ретейлером, тому з його сайту можна отримати книги багатьох різних видавництв. В «*main.py*» відбувається запуск процесу збору даних.

2) У директорії «*clean_json_data*» розміщено код для очищення даних, які зібрано в результаті сканування web-сторінок. Необроблені дані знаходяться у спеціальній директорії «*raw_json_data*». Попередній аналіз показав що різні книгарні надають різну кількість даних про окремі книги та різними способами підписують однакові атрибути (наприклад, «ISBN», «ISBN:» та навіть «Виробник» позначають той самий атрибут). Саме тому записи про книги потрібно узгодити, очистити та підготувати до наступних етапів обробки.

3) Шаблони різних сторінок застосунку розміщено в «*templates*». Базовим шаблоном є «*base.html*», а всі інші наслідують частину макету цієї сторінки.

4) У «*static*» містяться користувацькі CSS-стилі та деякі зображення (графіка для сторінки авторизації та для пустої сторінки з рекомендаціями на випадок відсутності інформації про вподобання користувача).

5) В «*instance*» знаходиться БД SQLite.

6) Файл «*stop_words_ua.txt*» містить слова, які часто трапляються у текстах, але не представляють жодної цінності для розуміння унікальності тексту чи його теми. Для англійської мови цей список вбудовано у алгоритм за замовчуванням, але для української мови довелося його завантажити вручну [21].

7) В «*app.py*» міститься код моделей для ORM, форми реєстрації та авторизації, маршрутизація та функція для перенесення даних з файлу JSON до бази даних. Можна сказати що «*app.py*» є основою даного Flask-застосунка.

Отже, при розгортанні системи файли виконуються у наступному порядку: «*main.py*» з «*web_scraping*», «*data_cleaning.py*» з «*clean_json_data*» та нарешті «*app.py*». Якщо база даних вже існує, то застосунок працює як рекомендаційна система без повторного сканування вебсторінок та оновлення БД.

4.3 Реалізація алгоритму сканування вебсторінок

Сканування web-сторінок відбувається за допомогою бібліотеки *BeautifulSoup*. Не залежно від адреси сайту існує перелік стандартних кроків для парсингу HTML-сторінки, які об'єднано в межах одного базового класу. Отже, сканування сторінки зазвичай починається з наступного коду:

```
# PARSING
def __parse_web_data(self, url):
    ctx = ssl.create_default_context()
    ctx.check_hostname = False
    ctx.verify_mode = ssl.CERT_NONE

    html = urlopen(url, context=ctx).read()

    return BeautifulSoup(html, «html.parser»)
```

В даному лістингу відбувається підключення до сайту за допомогою *urllib* з наступним перетворення вмісту на об'єкт *BeautifulSoup*. Вказаний об'єкт має набір методів та властивостей для вилучення необхідних фрагментів інформації з усього масиву різноманітних HTML-тегів та атрибутів. Повний код базового класу для всіх «сканерів» наведений у додатку А. Приклад отримання вмісту тегу наведено нижче.

```
soup.select("#annotation")[0].text.strip()
```

Наприклад, для отримання опису книги необхідно взяти перший елемент з ідентифікатором «*annotation*» у наданій HTML-сторінці та отримати його текст. Зручно відразу здійснювати обробку рядків та зберігати лише необхідну інформацію. Також інколи доводиться використовувати регулярні вирази, наприклад, для розбиття рядка з тегами на окремі теги.

Перш за все необхідно зібрати посилання на всі доступні сторінки з книгами. На цих сторінках потрібно просканувати посилання на окремі книги. Для цього завдання розроблено функції відповідно до структури вебсторінок певної онлайн-книгарні. Приклад такої функції та алгоритму сканування даних про книгу наведено у додатку Б.

Отже, в кодї застосунку відбувається послідовна обробка сторінок про книги з усіх сайтів, адреси яких збережено у «*routes.py*». Фрагмент коду для запуску процесу сканування даних:

```
web_scrapers = []

# Komora
routes = ROUTES["komora"]
komora_ws = KomoraWebScraper(routes["initial"], routes["book"],
routes["file"])
web_scrapers.append(komora_ws)

# Publishers: Laboratoria, Old Lion Publishing House, Nash Format,
Fabula, Vivat
publishers = ["laboratoria", "olph", "nf", "fabula", "vivat"]
for publisher in publishers:
    routes = ROUTES[publisher]
    ws = NashFormatWebScraper(routes["initial"], routes["book"],
routes["file"], routes["base"])
    web_scrapers.append(ws)

# PARSING
total = 0
for web_scraper in web_scrapers:
    web_scraper.parse()
    total = total + web_scraper.books_count
```

Результати сканування даних з заданих сайтів представлено на рисунку 4.2. Отже, код для *web scraping* успішно виконано. Отримані дані збережено до файлів JSON з метою подальшої обробки та трансформації.

```
alinalin@alinalin:~/MacBook-Air-Alina/web_scraping % python3 main.py
-----WEB SCRAPING-----
(09, Dec 2023, 01:36:06)
Збір даних з сайту: https://komorabooks.com/shop/
Пошук посилань на книги на сторінці 10 з 10 (https://komorabooks.com/shop/?product-page=10)
Проскановано 100% сторінок про окремі книги
JSON-файл успішно збережено. Кількість книг: 121
Збір даних з сайту: https://laboratoria.pro/catalog/books
Пошук посилань на книги на сторінці 40 з 40 (https://laboratoria.pro/catalog/books/page=40)
Проскановано 100% сторінок про окремі книги
JSON-файл успішно збережено. Кількість книг: 952
Збір даних з сайту: https://starylev.com.ua/bookstore
Пошук посилань на книги на сторінці 59 з 59 (https://starylev.com.ua/bookstore/page=57)
Проскановано 100% сторінок про окремі книги
JSON-файл успішно збережено. Кількість книг: 1633
Збір даних з сайту: https://nashformat.ua/publishers/nash-format-books
Пошук посилань на книги на сторінці 34 з 34 (https://nashformat.ua/publishers/nash-format-books/page=33)
Проскановано 100% сторінок про окремі книги
JSON-файл успішно збережено. Кількість книг: 670
Збір даних з сайту: https://nashformat.ua/publishers/fabula-books
Пошук посилань на книги на сторінці 19 з 19 (https://nashformat.ua/publishers/fabula-books/page=15)
Проскановано 100% сторінок про окремі книги
JSON-файл успішно збережено. Кількість книг: 371
Збір даних з сайту: https://nashformat.ua/publishers/vivat-books
Пошук посилань на книги на сторінці 70 з 70 (https://nashformat.ua/publishers/vivat-books/page=27)
Проскановано 100% сторінок про окремі книги
JSON-файл успішно збережено. Кількість книг: 1395
Отже, загальна кількість книг: 5142
```

Рисунок 4.2 – Результати сканування вебсторінок

Наступним кроком варто розробити базу даних.

4.4 Розробка бази даних

Повний текст програми для створення схеми бази даних та її заповнення зібраними даними надано у додатку В. Після заповнення бази даних можна робити запити за допомогою SQL. Завдяки запитам з'ясовано що всього 360 книг з 3922 мають теги, визначені менеджерами інтернет-магазину. Саме тому важко використати лише ці теги для надання рекомендацій. Отже, варто формувати рекомендації на основі більш інформативного опису книги. На рисунку 4.3 представлено зразок даних, які отримано за допомогою SQL-запиту.

```

1 SELECT book_title, author_name, language, year, publisher_name, pages, price
2 FROM book
3 JOIN publisher ON publisher.id = book.publisher_id
4 JOIN authors ON authors.book_id = book.id
5 JOIN author ON author.id = authors.author_id

```

	book_title	author_name	language	year	publisher_name	pages	price
1	Книга «Наше. Спільне. Як зберегти в собі ...	Таня Касьян	українська	2 0 2 3	Лабораторія	2 1 6	2 6 9 0
2	Книга «Як насправді влаштований світ. Минуле	Вацлав Сміл	українська	2 0 2 2	Віват	2 1 6	3 2 9 0
3	Книга «Нові стойки. 5 2 уроки для ...	Грегори Лопез	українська	2 0 2 1	Комора	2 1 6	4 4 9 0
4	Книга «Нові стойки. 5 2 уроки для ...	Массімо Пльюччі	українська	2 0 2 1	Комора	2 1 6	4 4 9 0
5	Книга «Вища вірність. Правда, брехня і ...	Джеймс Коші	українська	2 0 2 2	Фабула	2 8 8	3 9 9 0
6	Книга «Непокріт»	Емілія Гарт	українська	2 0 2 3	Видавництво Старого Лева	3 2 0	3 9 9 0
7	Книга «Чого я не навчився у школі. ...	Ерлінг Карте	українська	2 0 2 3	Наш Формат	2 0 8	2 9 9 0
8	Книга «Канцлерка. Дивовижна одисея Ангели	Кеті Мартон	українська	2 0 2 1	Наш Формат , # книголав	2 8 8	2 9 9 0
9	Книга «Фізична (не)активність. Що насправді ...	Деніел Ліberman	українська	2 0 2 1	Наш Формат , Дитяча редакція видавництва	4 3 2	3 4 9 0
1	Книга «Розгадка геніальності. Як працює ...	Рон Фрідман	українська	2 0 2 1	Наш Формат , Центр Досліджень Визвольного	2 5 6	2 9 9 0

Рисунок 4.3 – Результати запиту до бази даних

У дані про книги зміни не вносяться. Моделі «User» та «Action» змінюються в ході роботи застосунку, оскільки реєструються нові користувачі та ставляться нові оцінки «Подобається». Нижче наведено код для збереження оцінки.

```

@app.route('/like-<int:book_id>')
@login_required
def like(book_id):
    like = Action.query.filter(Action.book_id == book_id, Action.user_id ==
current_user.id).first()
    if not like:
        like = Action(book_id = book_id, user_id = current_user.id, type =
"like")

    db.session.add(like)
    db.session.commit()

    return redirect(url_for("book", book_id=book_id))

```

Якщо користувач хоче прибрати вподобання, то запис про лайк просто видаляється з бази даних. Система придатна до розширення функціональності за

допомогою реакцій інших типів. Наприклад, можна додати можливість ставити оцінку книгам або негативну реакцію. Код для видалення лайку наведено нижче:

```
@app.route('/dislike-<int:book_id>')
@login_required
def dislike(book_id):
    like = Action.query.filter(Action.book_id == book_id, Action.user_id ==
current_user.id).first()
    if like:
        db.session.delete(like)
        db.session.commit()

    return redirect(url_for("book", book_id=book_id))
```

На рисунку 4.4 продемонстровано зміну інтерфейсу при натисканні кнопки «Подобається».

Рисунок 4.4 – Кнопки для надання реакції на книги

У наведених функцій є декоратори, які вказують що неавторизований користувач не може надавати реакції на книги та створювати вектор інтересів. Також додано декоратор для маршрутизації. Декоратори дозволяють модифікувати поведінку функції чи класу без зміни їх коду [17].

4.5 Реалізація рекомендаційного алгоритму

Рекомендаційний алгоритм реалізовано на основі класу *TfidfVectorizer* та методу *cosine_similarity* з *scikit-learn* [15]. Scikit-learn – це бібліотека для Python, яка використовується для створення та тренування різноманітних моделей машинного навчання на основі класифікації, регресії та кластеризації [14]. У розробленій функції для пошуку подібних книг додано сортування коефіцієнту подібності (*score*) від максимального до мінімального значення.

```
def similar_books(book_id, n):
    global COS_SIM

    # Similarity score for all books
    if COS_SIM is None:
        stop_words_ua = read_stop_words("stopwords_ua.txt")
        descriptions = [book.description for book in Book.query.all()]

        vectorizer = TfidfVectorizer(stop_words=stop_words_ua)
        books_tfidf_matrix = vectorizer.fit_transform(descriptions)

        COS_SIM = cosine_similarity(books_tfidf_matrix, books_tfidf_matrix)

    # Similarity score for selected book and all other books
    ids = [book.id for book in Book.query.all()]
    scores = sorted(zip(ids, COS_SIM[book_id - 1]), key=lambda x: x[1],
reverse=True)[1:n + 1]

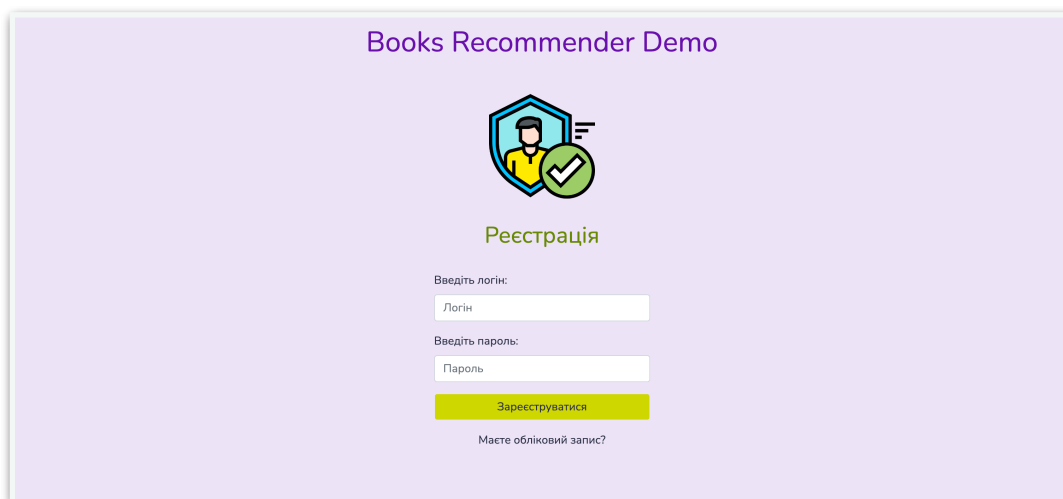
    # Best match book's ids
    similar_books_ids = [score[0] for score in scores]

    return Book.query.filter(Book.id.in_(similar_books_ids)).all()
```

Очевидно що книга має найбільший коефіцієнт подібності (рівний 1) з самою собою. Тому в отриманому рейтинговому переліку книг варто виключити перший елемент для уникнення дублювання. Також важливо обмежити кількість рекомендованих варіантів за допомогою параметра *n*. Надто велика кількість пропозицій обтяжує користувача і призводить до того що до рекомендацій можуть потрапити книги з мінімальним коефіцієнтом подібності (наближається до 0). Система не має достатньої кількості даних про поведінку різних користувачів, тому створювати тестовий та навчальний набір даних для оцінки точності рекомендацій неможливо. Саме тому проведено тестування вручну, результати якого свідчать про достатню точність надання рекомендацій.

4.6 Керівництво користувача

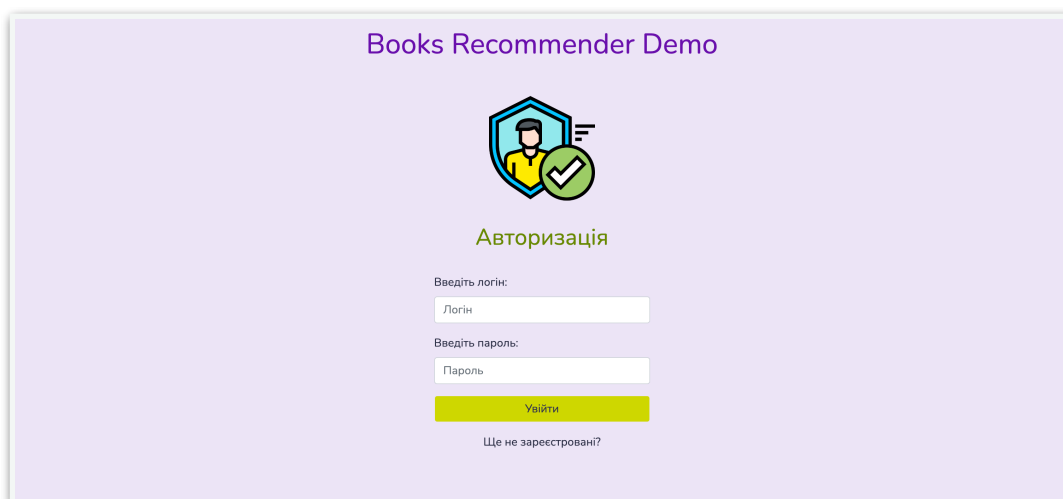
У розробленому застосунку заборонено доступ неавторизованих користувачів. Тому сторінки авторизації та реєстрації є найпершим елементом системи, з яким користувач повинен взаємодіяти для отримання доступу до всіх наявних функцій. На рисунку 4.5 представлено форму реєстрації.

The screenshot shows a registration form titled "Books Recommender Demo". At the top center is an icon of a person with a checkmark. Below the icon is the heading "Реєстрація". The form contains the following elements: a label "Введіть логін:" followed by a text input field labeled "Логін"; a label "Введіть пароль:" followed by a text input field labeled "Пароль"; a yellow button labeled "Зареєструватися"; and a link "Маєте обліковий запис?" at the bottom.

Рисунок 4.5 – Форма реєстрації

Форма авторизації відображається щоразу при спробі неавторизованого користувача отримати доступ до сторінок сайту за посиланням (рис. 4.6).

The screenshot shows a login form titled "Books Recommender Demo". At the top center is an icon of a person with a checkmark. Below the icon is the heading "Авторизація". The form contains the following elements: a label "Введіть логін:" followed by a text input field labeled "Логін"; a label "Введіть пароль:" followed by a text input field labeled "Пароль"; a yellow button labeled "Увійти"; and a link "Ще не зареєстровані?" at the bottom.

Рисунок 4.6 – Форма авторизації

Після авторизації та реєстрації можливо перейти до головної сторінки сайту, на якій наведено перелік книг, форму пошуку книги за назвою та кнопки для отримання рекомендацій чи для виходу з системи.

На рисунку 4.7 зображено скріншот головної сторінки застосунка. У системі реалізовано розбиття на окремі сторінки (*pagination*) через велику кількість книг, які необхідно відобразити.

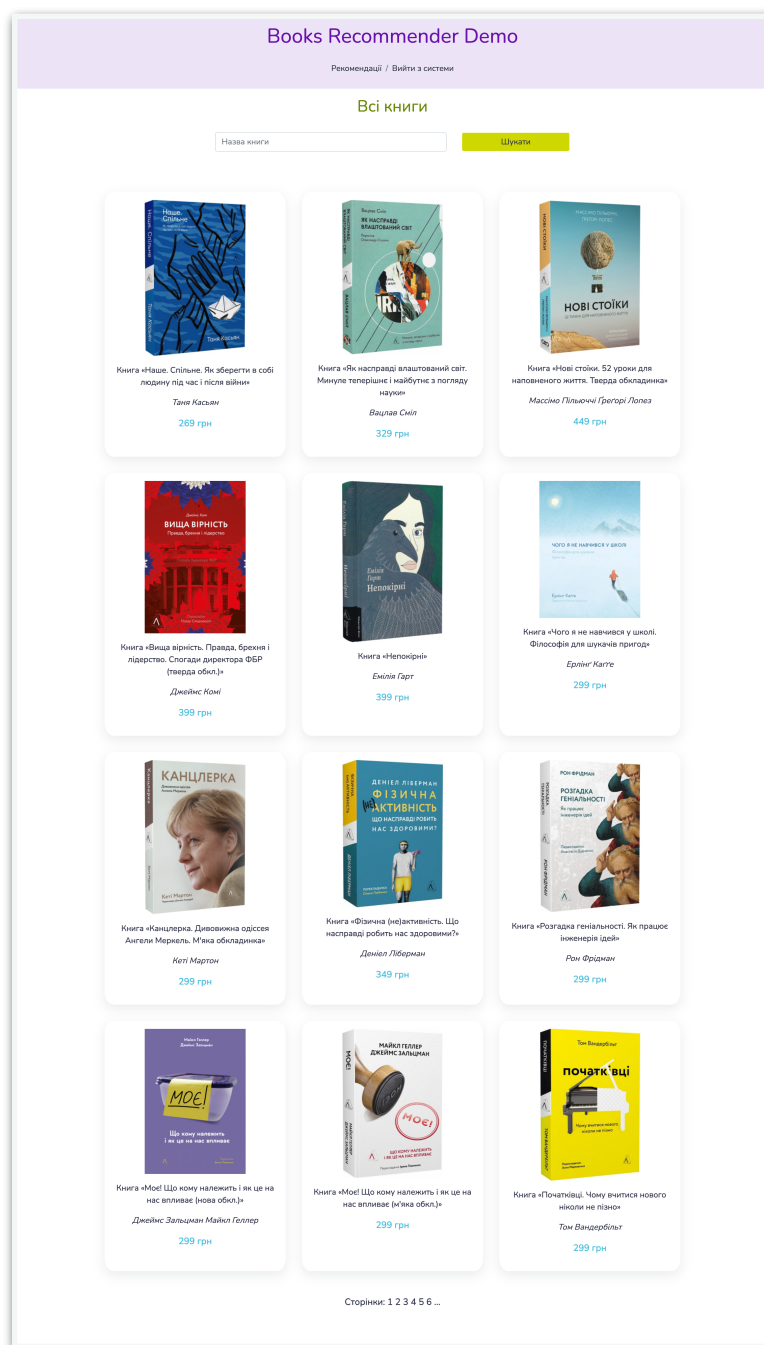

Рисунок 4.7 – Головна сторінка застосунка

Взагалі доступно більше 300 сторінок, на кожній з яких представлено по 12 книг. Передивлятися всю цю кількість заради пошуку певного твору не надто доцільно. Саме тому за допомогою форми пошуку за назвою можна швидко знайти книги, назва яких містить певне слово або фразу.

Пошук реєстронезалежний та надає результати навіть у випадку часткового співпадіння. Результати пошуку за словом «інтелект» представлено на рисунку 4.8.

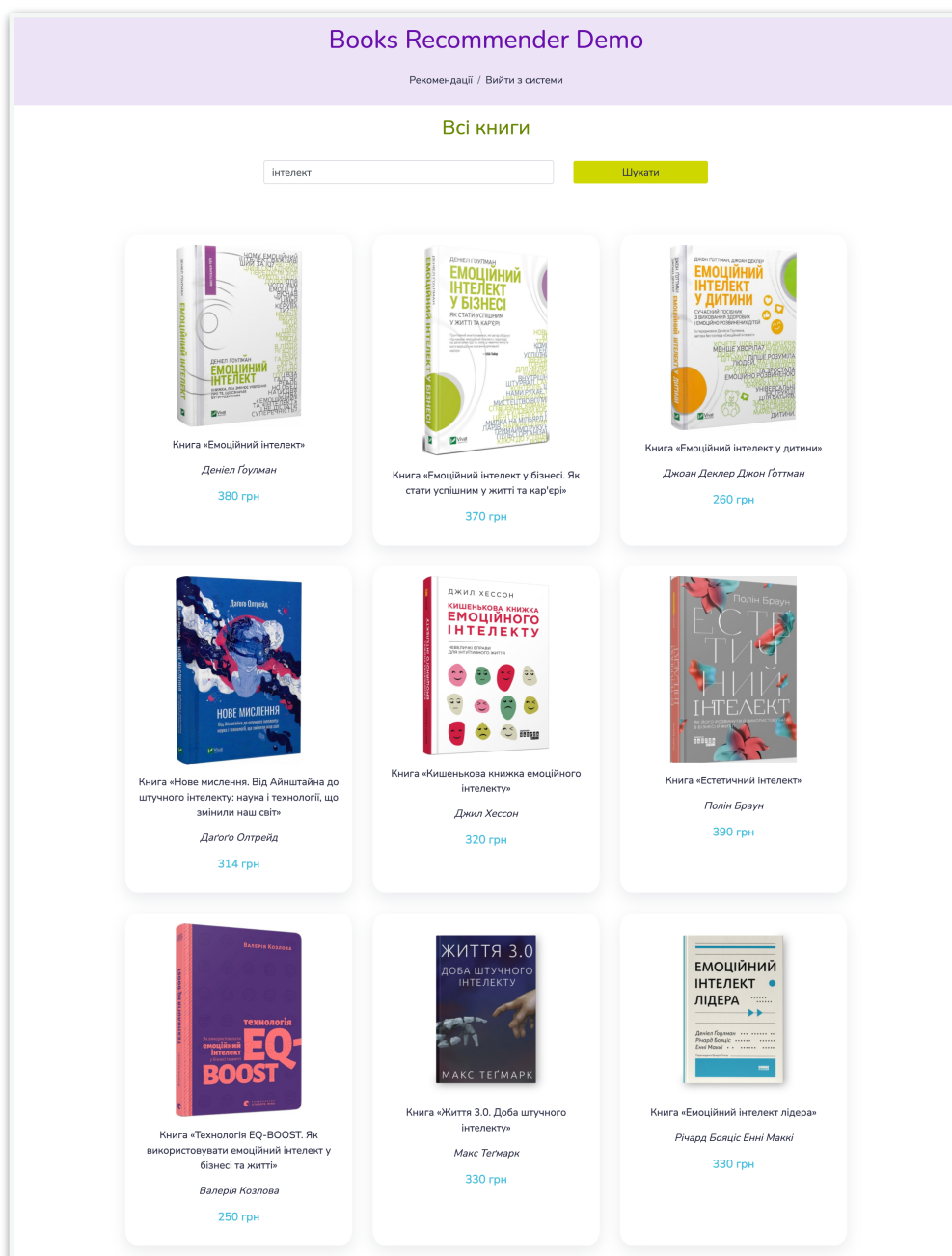

Рисунок 4.8 – Результати пошуку за назвою

Отже, користувач знаходить необхідну книгу та може перейти на сторінку з детальною інформацією про обраний твір. Вказана сторінка містить кнопку «Подобається». За допомогою цієї реакції користувачі формують свій вектор інтересів. Після того як книга вподобана з'являється кнопка «Не подобається», яка дозволяє відкоригувати вподобання за потреби.

Рисунок 4.9 є скріншотом сторінки про окрему книгу. Внизу цієї сторінки є список подібних книг, який сформовано рекомендаційним алгоритмом.

The screenshot shows a web interface for a book recommendation system. At the top, it says "Books Recommender Demo" and "Рекомендації / Вийти з системи". The main section is titled "Книга «Історія емоцій. Походження людини (розумної) емоційної» (Річард Ферт-Годбіксер)". To the left is a book cover for "ІСТОРІЯ ЕМОЦІЙ" with a price of 399 грн and a "Подобатись" button. To the right is a detailed text description of the book and a table with technical details.

ISBN:	978-617-8203-98-6
Назва новою оригіналу:	A Human History of Emotion: How the Way We Feel Built the World We Know by Richard Firth-Godbehere
Видавництво:	Лабораторія
Рік:	2023
К-ть сторінок:	296
Розмір:	145 x 215 мм
Тип обкладинки:	м'яка
Мова:	українська
Вік:	універсальна

Схожі книги:

- Книга «Почуття і знання. Шлях до свідомого розуму» Антоніо Дамасіо, 240 грн
- Книга «Як зосередити увагу. 130 ігор та вправ» Барбара Арройо, 200 грн
- Книга «Емоційний інтелект у бізнесі. Як стати успішним у житті та кар'єрі» Валерія Колпака, 370 грн
- Книга «Як приборкати гнів» Саманта Сноуден, 217 грн
- Книга «Технологія EQ-BOOST. Як використовувати емоційний інтелект у бізнесі та житті» Валерія Колпака, 250 грн
- Книга «Емоції на роботі. Як вони створюють нашу успішність» Ла Фоссілі Маллі Вест-Дарфі, 280 грн
- Книга «Коротка історія філософії» Найджел Ворбертон, 320 грн
- Книга «Простими словами. Як розібратися у своїх емоціях» Ілія Полудновий, 330 грн
- Книга «Чому нам погано, коли все нібито добре» 280 грн
- Книга «Емоційний інтелект лідера» Річард Боуціс Енві Маккі, 330 грн

Рисунок 4.9 – Сторінка про окрему книгу

Назва книги є посиланням на сайт книгарні, у якій вона продається. Тобто після отримання рекомендацій від системи можливо дійсно знайти та придбати вподобану книгу.

Система надає рекомендації на основі переліку вподобаних книг (рис. 4.10).

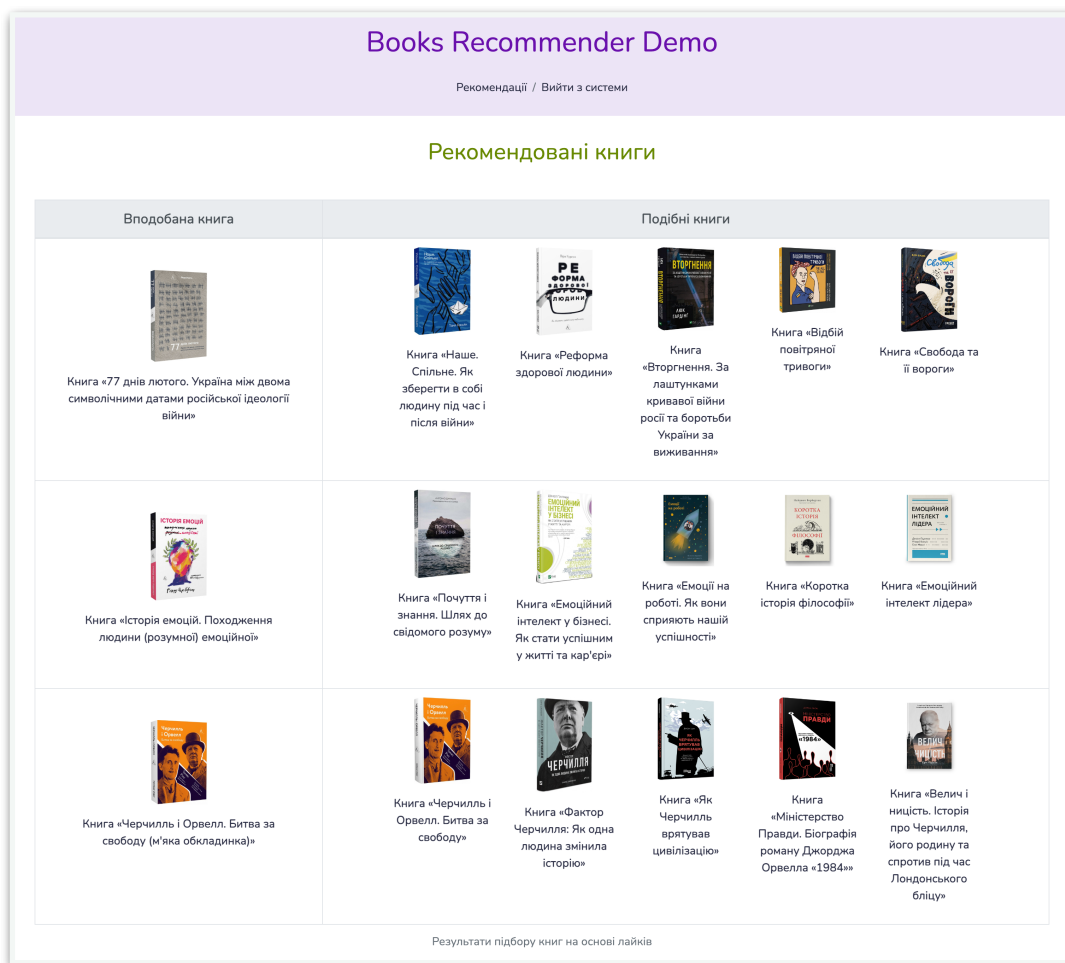

Рисунок 4.10 – Приклад надання рекомендацій

Якщо жодних вподобань немає, то система пропонує повернутися на головну сторінку та продовжити перегляд всього доступного асортименту. Отже, графічний інтерфейс рекомендаційної системи надає користувачу всі необхідні інструменти для отримання релевантних рекомендацій.

Висновки до розділу 4

В ході розробки четвертого розділу КРМ здійснено реалізацію та тестування рекомендаційної системи онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання. Всі високорівневі рішення з попередніх розділів успішно імплементовано у розробленому Flask-застосунку.

ВИСНОВКИ

В результаті розробки кваліфікаційної роботи магістра реалізовано рекомендаційну систему онлайн-книгарні на основі засобів машинного навчання. Для демонстрації створеного алгоритму створено вебзастосунок. Набір даних зібрано за допомогою web scraping та збережено як базу даних SQLite. Рекомендаційний алгоритм фільтрує контент та забезпечує користувача списком книг, який відповідає інтересам та зацікавленням (які визначено на основі попередньої активності на сайті). Взаємодія з обмеженою кількістю релевантних пропозицій має сприяти підвищенню конверсії онлайн-книгарні. Отже, поставлена мета досягнута. Для її досягнення виконано наступні завдання:

- 1) аналіз предметної сфери, існуючих аналогів та джерел даних;
- 2) визначення логічної та фізичної моделі даних;
- 3) аналіз бізнес-процесів у системі;
- 4) специфікація вимог;
- 5) проектування архітектури програмного забезпечення;
- 6) розробка алгоритму надання рекомендацій;
- 7) реалізація та тестування рекомендаційної системи.

Завдяки роботі над проектом вдалося вдосконалити знання та навички, які є актуальними та затребуваними на ринку праці. На основі набутого досвіду зроблено висновок стосовно того що найважливішим етапом роботи над застосунком є проектування. Вдалі рішення на етапі розробки архітектури та алгоритмів полегшують всю подальшу роботи, економлять час та сприяють підвищенню якості програмного забезпечення.

Отже, створена рекомендаційна система відповідає всім вимогам та своєму призначенню. За потреби вона може бути вдосконалена та розширена. Сформований набір даних може бути використаний для інших проектів та разом з іншими алгоритмами машинного навчання. Розроблений рекомендаційний алгоритм можна деталізувати та ускладнити за рахунок рейтингових балів для книг, а не лише бінарної оцінки у форматі «подобається» та «не подобається».

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Introduction to Recommender Systems: Non-Personalized and Content-Based: University of Minnesota. URL: <https://www.coursera.org/learn/recommender-systems-introduction> (дата звернення: 17.12.2023).
2. Web data: Amazon reviews URL: <https://snap.stanford.edu/data/web-Amazon.html> (дата звернення: 19.12.2023).
3. GroupLens Book-Crossing Dataset URL: <https://grouplens.org/datasets/book-crossing/> (дата звернення: 19.12.2023).
4. Goodbooks-10k: a new dataset for book recommendations URL: <https://fastml.com/goodbooks-10k-a-new-dataset-for-book-recommendations/> (дата звернення: 19.12.2023).
5. Beer and Diapers: The Impossible Correlation: Steve Swoyer. URL: <https://tdwi.org/articles/2016/11/15/beer-and-diapers-impossible-correlation.aspx> (дата звернення: 20.12.2023).
6. Implicit Feedback Recommendation System (I) — Intro and datasets EDA URL: <https://medium.com/@teddywang0202/implicit-feedback-recommendation-system-i-intro-and-datasets-eda-eda16764602a> (дата звернення: 20.12.2023).
7. How retailers can keep up with consumers: Ian MacKenzie. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/how-retailers-can-keep-up-with-consumers> (дата звернення: 20.12.2023).
8. Google Data Analytics Professional Certificate: Google Career Certificates. URL: <https://www.coursera.org/professional-certificates/google-data-analytics> (дата звернення: 17.12.2023).
9. Learn SQL Basics for Data Science Specialization: University of California. URL: <https://www.coursera.org/specializations/learn-sql-basics-data-science> (дата звернення: 21.12.2023).
10. Про авторське право і суміжні права: Закон України від від 20.03.2023 № 2974-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

11. Про захист персональних даних: Закон України від 29.07.2022 № 2494-IX
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 21.12.2023).
12. Martin R. C. Clean Architecture. Hoboken : Prentice Hall, 2018. 351 p.
13. Freeman Er., Freeman El., Sierra K. et al. Head First Design Patterns. Sebastopol : O'Reilly Media, Inc., 2004. 680 p.
14. Géron A. Hands-On Machine Learning with Scikit-Learn and TensorFlow. Sebastopol : O'Reilly Media, Inc., 2017. 563 p.
15. Machine Learning Specialization: University of Washington. URL: <https://www.coursera.org/specializations/machine-learning> (дата звернення 17.12.2023).
16. Python for Everybody Specialization: Charles Russell Severance. URL: <https://www.coursera.org/specializations/python> (дата звернення: 17.12.2023).
17. McKinney W. Python for Data Analysis. Sebastopol : O'Reilly Media, Inc., 2018. 540 p.
18. Sheena S. Iyengar, Mark R. Lepper. When Choice is Demotivating: Can One Desire Too Much of a Good Thing?. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2000. Vol. 79, no. 6. P. 995–1006.
19. Why Everyone's Worried About Their Attention Span—and How to Improve Yours: Time Magazine URL: <https://time.com/6302294/why-you-cant-focus-anymore-and-what-to-do-about-it/> (дата звернення: 04.02.2024).
20. Building a Recommender System from Scratch: Jil Cates URL: <https://www.jillcates.com/pydata-workshop/html/tutorial.html> (дата звернення: 05.02.2024).
21. Ukrainian Stopwords: Serhii Kupriienko URL: <https://github.com/skupriienko/Ukrainian-Stopwords> (дата звернення: 06.02.2024).

ДОДАТОК А

Базовий клас для сканерів web-сторінок

```
class WebScrapper(ABC):

    def __init__(self, initial_url, book_basic_url, result_file_path,
page_base_url = None):
        self.INITIAL_URL = initial_url
        self.BASIC_URL = book_basic_url
        self.result_file_path = result_file_path
        self.page_base_url = page_base_url

        self.soup = self.__parse_web_data(self.INITIAL_URL)

# PARSING
def __parse_web_data(self, url):
    ctx = ssl.create_default_context()
    ctx.check_hostname = False
    ctx.verify_mode = ssl.CERT_NONE

    html = urlopen(url, context=ctx).read()

    return BeautifulSoup(html, "html.parser")

# PAGE LINKS
@abstractmethod
def generate_page_links(self, soup):
    pass

# BOOK LINKS
@abstractmethod
def generate_book_links(self, soup):
    pass

# BOOK DATA
@abstractmethod
def parse_book_data(self, book_link):
    pass

# PARSE
def parse(self):
    print(f"\nЗбір даних з сайту: {self.INITIAL_URL}\n")

    page_links = self.generate_page_links(self.soup)

    # ЗБІР ПОСИЛАНЬ НА КНИГИ
    book_links = []

    i = 1
    pages_count = len(page_links)

    for page_link in page_links:
```

```
print(f"\rПошук посилань на книги на сторінці {i} з  
{pages_count} ({page_link})\t\t\t", end = "\t")  
  
soup = self.__parse_web_data(page_link)  
  
page_book_links = self.generate_book_links(soup)  
book_links.extend(page_book_links)  
  
i = i + 1  
  
print()  
  
# СКАНУВАННЯ СТОРІНОК ПРО ОКРЕМІ КНИГИ  
books = []  
  
i = 1  
books_count = len(book_links)  
self.books_count = books_count  
  
for book_link in book_links:  
    print(f"\rПроскановано {i / books_count * 100:.0f}% сторінок  
про окремі книги", end = "\t")  
  
    book = self.parse_book_data(book_link)  
    books.append(book)  
  
    i = i + 1  
  
# Збереження результатів парсингу  
with open(self.result_file_path, "w") as f:  
    json.dump(books, f, ensure_ascii = False)  
    print(f"\nJSON-файл успішно збережено. Кількість книг:  
{books_count}")
```


ДОДАТОК Б

Приклад коду для сканування web-сторінок

```
class NashFormatWebScrapper(WebScrapper):

    # PAGE LINKS
    def generate_page_links(self, soup):
        page_links = set()

        # Всі сторінки
        pages = [page.text for page in soup.select(".page-link")]

        # Остання сторінка - максимальна за номером
        last = int(pages[-1])

        # Генерація посилань за шаблоном
        for page_number in range(1, last + 1):
            url = self.page_base_url + str(page_number)
            page_links.add(url)

        return page_links

    # BOOK LINKS
    def generate_book_links(self, soup):
        products = soup.select(".product-list")

        return set([self.BASIC_URL + product.find_all("a")[0].get("href")
                    for product in products])

    # BOOK DATA
    def parse_book_data(self, book_link):
        soup = self._WebScrapper__parse_web_data(book_link)

        book = dict()

        # Назва
        book["title"] = soup.find("h1").text

        # Характеристики
        keys = [key.text.strip() for key in soup.select(".attr")]
        values = [" ".join(value.text.strip().split()).strip() for value in
                  soup.select(".value")]

        book.update(zip(keys, values))

        # Ціна
        book["price"] = dict()

        sources = [".tabs-btn_paper", ".tabs-btn_electronic", ".tabs-
btn_audio"]

        for source in sources:
            data = soup.select(source)
            if data:
```

```
        data = data[0].text.split()
        book["price"][data[0]] = "".join(data[1:])

# Тема
tags = soup.select(".product_shelve")

if tags:
    raw_meta = [elem.text for elem in tags[0].find_all("a")]
    meta = [re.findall(r"(.+)\s+([0-9]+\s+)", tag)[0].strip() for tag
in raw_meta]
    book["meta"] = ";" .join(meta)

book["description"] = soup.select("#annotation")[0].text.strip()

# Посилання
book["url"] = book_link

# Обкладинка
book["cover_img"] = soup.select(".fn-img")[0]["data-src"]

return book
```

ДОДАТОК В

Код для запису даних в БД

```
# MODELS

# Tables (many-to-many)
theme = db.Table("theme",
    db.Column("book_id", db.Integer, db.ForeignKey("book.id"), primary_key
= True, nullable=False),
    db.Column("tag_id", db.Integer, db.ForeignKey("tag.id"), primary_key =
True, nullable=False)
)

authors = db.Table("authors",
    db.Column("book_id", db.Integer, db.ForeignKey("book.id"), primary_key
= True, nullable=False),
    db.Column("author_id", db.Integer, db.ForeignKey("author.id"),
primary_key = True, nullable=False)
)

class Tag(db.Model):
    id = db.Column(db.Integer, primary_key=True, autoincrement=True)
    tag = db.Column(db.String(255), unique=True, nullable=False)

class Author(db.Model):
    id = db.Column(db.Integer, primary_key=True, autoincrement=True)
    author_name = db.Column(db.String(255), unique=True, nullable=False)
    books = db.relationship("Book", secondary=authors, backref="authors")

class Publisher(db.Model):
    id = db.Column(db.Integer, primary_key=True, autoincrement=True)
    publisher_name = db.Column(db.String(255), unique=True, nullable=False)
    books = db.relationship("Book", backref="publisher")

class Book(db.Model):
    id = db.Column(db.Integer, primary_key=True, autoincrement=True)
    publisher_id = db.Column(db.Integer, db.ForeignKey('publisher.id',
ondelete='CASCADE'), nullable=False)
    isbn = db.Column(db.String(255), nullable=False)
    book_title = db.Column(db.String(255), unique=True, nullable=False)
    age_limit = db.Column(db.String(255), nullable=False)
    is_for_school = db.Column(db.Boolean, nullable=False)
    language = db.Column(db.String(255), nullable=False)
    pages = db.Column(db.String(255), nullable=False)
    price = db.Column(db.Float, nullable=True)
    original_book_title = db.Column(db.String(255), nullable=True)
    size = db.Column(db.String(255), nullable=True)
    weight = db.Column(db.String(255), nullable=True)
    cover = db.Column(db.String(255), nullable=True)
    year = db.Column(db.Integer, nullable=True)
    description = db.Column(db.String(5000), nullable=False)
    url = db.Column(db.String(255), nullable=False)
    cover_url = db.Column(db.String(255), nullable=False)
    tags = db.relationship("Tag", secondary=theme, backref="books")
    actions = db.relationship("Action", backref="book")

class User(db.Model, UserMixin):
```

```
id = db.Column(db.Integer, primary_key=True, autoincrement=True)
username = db.Column(db.String(255), nullable=False, unique=True)
password = db.Column(db.String(255), nullable=False)
actions = db.relationship("Action", backref="user")

class Action(db.Model):
    user_id = db.Column(db.Integer, db.ForeignKey('user.id',
ondelete='CASCADE'), primary_key=True, nullable=False)
    book_id = db.Column(db.Integer, db.ForeignKey('book.id',
ondelete='CASCADE'), primary_key=True, nullable=False)
    type = db.Column(db.String(255), nullable=False)

# DATA

def add_data_to_db():

    # context
    app.app_context().push()

    # schema
    db.create_all()

    with open("clean_json_data/books.json", "r") as file:
        books_json = json.load(file)

        for book_json in books_json:
            # Publisher
            publisher_name = book_json["Видавництво"]

            publisher =
Publisher.query.filter_by(publisher_name=publisher_name).first()
            if not publisher:
                publisher = Publisher(publisher_name = publisher_name)
                db.session.add(publisher)

            # Authors
            authors = list()
            authors_names = book_json["Автори"]
            for author_name in authors_names:
                author =
Author.query.filter_by(author_name=author_name).first()
                if not author:
                    author = Author(author_name = author_name)
                    db.session.add(author)
                    authors.append(author)

            # Tags
            tags = list()
            tags_names = book_json["Теги"]
            for tag_name in tags_names:
                tag = Tag.query.filter_by(tag=tag_name).first()
                if not tag:
                    tag = Tag(tag = tag_name)
                    db.session.add(tag)
                    tags.append(tag)

            # Book
            isbn_text = book_json["ISBN"]
```

```
book_title = book_json["title"]

age_limit = "універсальна"
if "Вік" in book_json.keys():
    age_limit = book_json["Вік"]

is_for_school = False
if "Шкільна програма" in book_json.keys():
    is_for_school = True

language = "українська"
if "Мова" in book_json.keys():
    language = book_json["Мова"]

pages_number = book_json["Сторінки"]

price = None
if "Паперова" in book_json["price"]:
    price = book_json["price"]["Паперова"]
    if price != "":
        price = float(price.replace("грн", "").strip())
    else:
        price = None
elif book_json["price"] != "":
    price = float(book_json["price"].split(' ')[0].replace("грн", "").strip().replace(", ", ""))
else:
    price = None

original_book_title = None
if "Оригінальна назва" in book_json.keys():
    original_book_title = book_json["Оригінальна назва"]

size = book_json["Розмір"]

weight = None
if "Вага" in book_json.keys():
    weight = book_json["Вага"]

cover = None
if "Палітурка" in book_json.keys():
    cover = book_json["Палітурка"]

year = None
if "Рік видання" in book_json.keys():
    try:
        year = int(book_json["Рік видання"])
    except:
        year = None

description = book_json["description"]

url = book_json["url"]

cover_url = book_json["cover_img"]

book = Book.query.filter_by(book_title=book_title).first()
if not book:
```

```
try:
    book = Book(isbn = isbn_text,
                book_title = book_title,
                age_limit = age_limit,
                is_for_school = is_for_school,
                language = language,
                pages = pages_number,
                price = price,
                original_book_title = original_book_title,
                size = size,
                weight = weight,
                cover = cover,
                year = year,
                description = description,
                url = url,
                cover_url = cover_url)

    book.tags = tags
    book.authors = authors
    book.publisher = publisher

    db.session.add(book)
except:
    print(price)

db.session.commit()

if __name__ == '__main__':
    if not os.path.isfile("instance/books.db"):
        print("Initialize DB")
        add_data_to_db()

    app.run(port=8000, debug=True)
```